

Namık Saçlı

<https://orcid.org/0000-0001-5680-0152>

PhD Student, Istanbul University Faculty of Literature, Department of History, Turkey,
namiksacli@hotmail.com

Atf Künyesi | Citation Info

Saçlı, N. (2024). 1862 Gümrük Tarifesinde Osmanlı İhracat Ürünleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (3), 1833-1870. <https://doi.org/10.46868/atdd.2024.786>

1862 Gümrük Tarifesinde Osmanlı İhracat Ürünleri

Öz

Osmanlı Devleti 1861-1862 senelerinde Batılı ülkelerle bir dizi ticaret antlaşması yapmış ve sonrasında antlaşmaların eki sayılan Gümrük Tarife Defterleri düzenlemiştir. Bu defterlerde taraf devletlerin ihraç ürünleri ayrıntılı bir şekilde listelenmekte ve ürünlere gümrük vergisi için esas teşkil edecek bedeller tayin edilmektedir. Osmanlı ihraç listeleri tüm devletlerle yapılan tarife cetvellerinin hepsinde birebir aynıdır. Çalışmanın amacı Osmanlı ihraç ürünlerinin kategorize edilmiş bir hâlini ortaya koymaktır. Bu sebeple defterlerde adı geçen emtia detaylı bir sınıflandırmaya tabi tutulup analiz edilmiştir. Sınıflandırma için gümrüklerde kullanılan standart ve modern bir ürün tasnif sistemi kullanılmıştır. Sistem ilkesel olarak ürünlerin nerelerde kullanıldığından ziyade hammaddeleri referans almaktadır. Bu sayede farklı sektörlerde kullanılan ürünlerin hangi kategorinin içinde olması gerektiği de bir sorun olmaktan çıkmaktadır. Yapılan sınıflandırma sayesinde Osmanlı'nın ihraç ürünleri üzerinden üretim dinamikleri, eğilimler, sektörler ve sanayileşme seviyesi kısitli da olsa izlenmeye çalışılmıştır. Döneme dair yapılan çeşitli çalışmalarda ülke ekonomisinin bir tarım ekonomisi olduğu iddiaları bulunmaktadır. Çalışmamızda ihraç ürünleri ortaya konularak tarım ürünleri dışında da ürünlerin varlığı gösterilmiştir. Çalışmanın 19. yüzyıl iktisadî dinamikleri, sektörleri ve emtia tarihi üzerine yapılacak sonraki araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Emtia Tarihi, Gümrük Tarifesi, Dış Ticaret, İhracat

1862 Customs Tariff on Ottoman Export Products

Abstract

The Ottoman Empire concluded a series of trade treaties with Western countries in 1861-1862 and subsequently issued Customs Tariff Books, which were considered as annexes to the treaties. In these books, the export products of the state parties were listed in detail and the prices to be used as a basis for customs duties were determined. The Ottoman export lists are identical in all tariff books with all states. The aim of this study is to present a categorised version of Ottoman export products. For this reason, the commodities mentioned in the ledgers were subjected to a detailed classification and analysed. For the categorisation, a standard and modern product classification system used in customs was used. In principle, the system is based on the raw materials rather than where the products were used. In this way, it is no longer a problem in which category the products used in different sectors should be categorised. Thanks to this classification, the dynamics of production, trends, sectors and the level of industrialisation of the Ottoman Empire through its export products can be traced, albeit to a limited extent. Various studies on the period claim that the country's economy was an agricultural economy. In our study, export products are presented and the existence of products other than agricultural products is shown. It is thought that this study will contribute to future research on 19th century economic dynamics, sectors and commodity history.

Keywords: *Ottoman, Commodity History, Customs Tariff, Foreign Trade, Export*

Giriş

19. yüzyıl Batılı ülkelerle Osmanlı Devleti arasındaki iktisadî ilişkilere dair katmanların arttığı bir dönemdir. Bu dönemde dış ticarete konu olan ürünlerin hem türleri ve hacmi artacak hem de iktisadî ilişkilere finansal boyut eklenecektir. Sanayi Devrimi'nin getirdiği ürünlerdeki çeşitlenme¹ ve seri üretim gerçeği ülkeler arasındaki mevcut ekonomik ilişkileri de yakınlaştırmaya katkı sağlamıştır.² 19. yüzyıl içinde yaşanan değişimler dış ticaret işlemlerinde daha da derinleşmeye gitmeyi gerekli kılmıştır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin daha 18. yüzyılın ortalarında dahi klasik dönemden farklı olarak Batılı ülkelerle gümrük vergilerinin tahsili noktasında aşağıda bahsedileceği üzere tarifeler düzenlediğini bilinmektedir.

Bu çalışmanın amacı gümrük tarifeleri özelinde Osmanlı'nın ihraç ürünlerinin sınıflandırılmış bir katalogunu ortaya koymaktır. Bu durum çalışmayı doğal olarak kısıtlamakla beraber fırsatlar katması bakımından önemlidir. Açıkçası defterden sadece 1862 örneğinde ihracata dönük sektörler anlaşılabilir. Unutulmamalıdır ki tarife defterlerindeki ürünler Osmanlı ihracat dinamiklerini tam olarak ortaya koymamakta, satılabilecek ürünlerin potansiyelini anlamayı sağlamaktadır. Nitekim her devlet ile farklı dönemlerde muhtelif

¹ Pamuklu ve demir sanayilerindeki yaşanan devrim için bkz.: (Deane, 2000, ss. 76-103).

² Pomery, 19. yüzyılı şu kelimelerle ifade eder: "Teknik, serbestî, kapitalist, Avrupalı, beyne'l-milel." (Pomery, 1956, s. 5).

ürünlerin ticareti yapılagelmiştir. Kısaca mevcut durumdan ötürü gümrük tarife defteri o sene Osmanlı'nın uluslararası pazarlara sunabileceğini düşündüğü ürünleri göstermektedir. Bu yönüyle de 1862'den sonraki senelerden ziyade önceki ve en yakın senelerin ürünlerine işaret eder.³ Bununla birlikte sunabildiği ve ürettiği ürünler arasındaki denge tam olarak ortaya konulmasa da bir paralellik olduğu düşünülebilir.

1. Osmanlı Gümrük Tarifeleri Üzerine Literatür

Osmanlı gümrük tarife defterlerini merkeze alan çalışmalar incelendiği zaman tespit edilen en eski tarihli defter Sahillioğlu tarafından yayınlanmıştır. Bahsi geçen 1763 tarihli defter, tek bir ülke ile özel olarak yapılmayıp sadece İzmir limanı ihraç ürünlerini listeler. Deftere Osmanlı Devleti dışında imza atan diğer devletler ise İngiltere, Fransa, Venedik ve Hollanda'dır. Eski sayılabilecek bu dönemde defterde 67 adet ihraç kalemi kendine yer bulmuştur. Sahillioğlu emtiayı 6 kategoride sınıflandırmıştır: "Ham maddeler, gıda maddeleri, tıbbî bitkiler, keyif verici maddeler, yarı mamuller, mamuller" (Sahillioğlu, 1968).⁴

İncelenen en eski ikinci defter ise Sicilyateyn ile 1801 senesinde yapılan tarifedir. Turan'ın çalıştığı bu defterde emtia ithalat (eşyâ-yı âmediye) ve ihracat (eşyâ-yı reftiye) ürünleri olarak iki kısma ayrılmıştır. Osmanlı ihraç ürünleri toplam 120 kalemdir. Turan kendisi bir sınıflandırma yapmamakla birlikte defterin de sınıflandırmaya sahip olmadığını belirtir (Turan, 1967, ss. 82, 87-115).⁵ Bir diğer önemli çalışma ise 1816 tarihli Fransa ile yapılan gümrük tarifeleri üzerine yapılmıştır. Çalışmayı hazırlayan Öztürk bu makalesinde ürünlerin bir sınıflandırmasını vermemiştir (Öztürk, 1986). Bir diğer çalışmasında da İsveç ve Norveç ile 1827 ve 1851'de düzenlenen gümrük tarife defterlerini hem inceler hem de transkripsiyonlarını sunar. Çalışmada 24 sene arayla iki defter incelendiği için fiyat değişimlerini görmek bakımından önemli bilgiler ortaya konulmaktadır. Öztürk defterdeki ürünlere dair yaptığı okumasında Osmanlı "tekstil sanayiinin geliştiğinin görüldüğünü" ortaya koyar. Tekstilin yanı sıra "ham veya yarı mamul tarım ürünlerinin" varlığına da dikkat çeker (Öztürk, 2020). 19. yüzyılın başında tarifeler üzerine çeşitli düzenlemeler⁶ olmakla birlikte Pamuk'un da deyişiyle döneme asıl damga vuran gelişme 1838 tarihli Baltalimanı Antlaşmasıdır. Bu antlaşma bir nevî

³ İleriki senelerde gümrük tarife defterlerinde yer alan çoğu ürünün değişen teknoloji ve üretim dinamikleri yüzünden öneminin azalacağı, çoğu ürünün ise öneminin artacağı bilinmektedir. Örneğin tarifenin düzenlendiği sene ABD'ye 26 \$ değerinde meyan kökü ihraç edilmiş iken, 1886'da bu hacim 1.068.870 \$'a ulaşır (Department of the Treasury, 1864, s. 121, 1887, s. 50). Sentetik boyaların üretilmesiyle boyacılıkta kullanılan bitkisel ürünlerin de önemi zaman içinde azalacaktır.

⁴ Sahillioğlu'nun ham madde listesi şu şekildedir: "Balmumu, halaçlanmamış pamuk, ham pamuk, yapağı, siyas, sarı ve boz tiftik, perukalık tiftik, mazi, palamud manda ve sığır derisi, şimşir ağacı, cehri, kök boya, kasnı, kitre, şap, nişadır, lacivert ve göztaşı."

⁵ Turan bu çalışmasında Sicilyateyn ile yapılan 1852 tarihli defterin de transkripsiyonun verir.

⁶ Kütükoğlu; Hicrî 1209 (Miladî 1794/1795) ve 1801 senelerinde yeni tarifeler düzenlendiği ve 1801 tarifesinin ise 1806 senesinde yürürlüğe girdiğini belirtir (Kütükoğlu, 1974, s. 336, 2013, ss. 104, 343-347).

serbest ticaret antlaşmasıdır ve bu antlaşmada Osmanlı Devleti'nin uzun bir dönemce uyguladığı tekel vb. bazı iktisadî ilkelerinden vazgeçtiği görülmektedir (Pamuk, 2017, ss. 16-17). Antlaşma akabinde başta İngiltere olmak üzere Batılı devletler ile bir dizi tarife düzenlenmiştir.⁷ Baltalimanı Antlaşmasından bir müddet sonra ise 1839 tarihli gümrük tarifeleri Osmanlı Devleti tarafından tadil edilmek istenmiş ve nihayet 1850 senesinde yeni tarifeler yürürlüğe girmiştir.⁸ İngiltere ile 1839, 1850 ve 1862 senelerinde düzenlenen gümrük tarifelerini inceleyen Kütükoğlu'nun çalışması da literatürde önemli yer tutar. Kütükoğlu tarifelerin anlaşmalar ile irtibatı, müzakereleri ve tarifelerin tahlili üzerinde durur. Bununla birlikte 1850 tarifesine ihtiyaç duyulma nedenleri ve 1862'de Osmanlı'nın himâyeci tutumu izah edilir. Son olarak üç ayrı tarife incelendiği için fiyat farklılıkları belirtilir. Çalışmada ürünler sınıflandırılmamıştır. 1839 tarifesinde 226 ve 1850 tarifesinde ise 210 ihraç malının kayıtlı olduğu görülmektedir (Kütükoğlu, 1974).⁹ Dikkat edilirse 1763, 1801, 1816 gibi eski tarifelere kıyasla her yeni tarifede ihraç mallarının sayısında artış gözlenmektedir. Bu artış trendi 1862 tarifelerinde de devam edecektir.

1862 gümrük tarifelerine gelmeden önce gümrüklerde son doksan sene boyunca yaşanan rejim değişiklikleri literatür üzerinden kısa bir şekilde özetlenmeye çalışılmıştır.¹⁰ 1862 tarifelerinin bu bilgi ve birikimin üzerine inşa edildiği söylenebilir. Nitekim 1862 tarifelerinde ihraç edilen ürün sayısı -daha önceki örneklere kıyasla- epey artacak ve 460 kaleme ulaşacaktır. Tespit edildiği kadarıyla 1763 senesinden beri gümrük tarifeleri hazırlayan Osmanlı bürokrasisi zamanla daha detaylandırılmış bir şekilde listeler düzenlemiştir. Bunu da aslında genişleyen ürün yelpazesinden anlamak mümkündür. Bu ürün gamına sadece nicel olarak bakıldığı zaman sayıların arttığı bir gerçektir ama ürünlerin kategorilerinde pek de bir farklılık olmamaktadır. Kısacası yeni üretilmiş, icat edilmiş (teknolojik) ürünler veya doğmuş sektörler sayesinde genişleyen bir ürün yelpazesi yoktur. Aynı üretim alanlarında kalite ve üretim yeri odaklı daha fazla kalem vardır. Özetle tarife defterlerinin ilk örneklerinde eklenmesi ihmal edilen ama Osmanlı ticaret hayatında zaten var olan ürünlerin de defterlere girmesinden kaynaklı bir çeşitlilik söz konusudur.

⁷ 1839 tarifesi metni için bkz.: BOA A. {DVNSDVE.d. 37, s. 162-169. Hem 1839 hem de 1862 senelerinde devletler ile ilk önce antlaşmalar imzalanmış, akabinde tarife müzakereleri başlamıştır.

⁸ Kütükoğlu'nun 1839 ve 1850 tarifelerini mukayesesi için bkz.: (Kütükoğlu, 2013, ss. 266-268). Ayrıca Baltalimanı sonrası İspanya ile yapılan 1840 tarihli gümrük tarifesi için ise bkz.: (Turan, 2013, ss. 268-291).

⁹ Kütükoğlu bu makalesinde 1839, 1850 ve 1862 tarifelerinden en az ikisinde adı geçen ürünlerin fiyat değişimlerini incelemiştir. 1862 tarifesindeki ürün sayısı daha önceki tarifelerin iki katından fazla olduğundan doğaldır ki birçok ürün bu makalede incelenme fırsatı bulamamıştır.

¹⁰ Konumuz dışında olmakla birlikte gümrüklerin kendi iç işleyişlerinde de modernleşmeye gidildiği bir vakıdır. Bazı girişimlerden sonra iltizâm nihayet terk edilecek ve 1860 Mart'ında bütün gümrükler 17 adet Rüsûmat Emâneti olacak şekilde teşkil edilecektir (Rüsûmat Salnâmesi, 1332, s. 126). Tanzimat'ta yaşanan bu değişimi İzmir üzerinden okuyabilmek için bkz.: (Reyhan & Kılıç, 2023).

Akademik ilgi her ne kadar 1838 Baltalimanı Antlaşması çerçevesinde yoğunlaşsa da 1861/1862 antlaşmaları ve tarifeleri üzerine de Türkçe literatürde birtakım çalışmalar yapılmıştır. Tespit edilen ilk çalışma Erol'un Türk-Amerikan ticaret antlaşmalarını incelediği eseridir. Bu çalışmanın odak noktası ikili antlaşmalar olmakla birlikte Erol, çalışmanın ekinde 1862 senesinde Osmanlı Devleti ile ABD arasında tanzim edilen tarife defterinin transkripsiyonunu vermektedir (Erol, t.y., ss. 32-50). Bu çalışma haricinde Fidan, 1862 senesinde Avusturya, Amerika, Almanya ve Belçika ile düzenlenen tarife defterlerinin transkripsiyonunu sunmaktadır (Fidan, 2015, 2017b, 2017a, 2019). Bu çalışmalarda hazırlanan transkripsiyonlarda çok sayıda çeviri hataları mevcuttur. Hatalar hem ürün isimlerinde¹¹ hem de ölçü birimlerinde (kıyye/adet gibi) yoğun bir şekilde bulunmaktadır. Ayrıca birçok ürünün kıymetlerinde de sayısal yanlışlıklar görülmektedir. Söz konusu durum, ürünlerin pek çoğunun hem ne olduğunun hem de birim değerinin doğru analiz edilmesini güçleştirmektedir. Bunun yanı sıra çalışmalar daha çok iki devletin imzaladığı antlaşmaya, gümrük vergilerinin değişimine ya da ürünlerin fiyatlarına odaklanmaktadır. Bunun neticesinde ürünlerde sınıflandırma ve tanıma gidilmediği tespit edilmiştir. Bu nedenle "emtia"yı öne çıkaran bir çalışmanın hazırlanması ihtiyacı doğmuştur.

2. 1862 Gümrük Tarifeleri

Önceki bölümlerde izah edilen bilgiler göz önüne alınca 19. yüzyıl, gümrük rejiminde aşama aşama değişikliklerin görüldüğü bir dönem olmuştur. En önemli rejim değişikliklerinden birisi de şüphesiz 1861/1862 ticaret antlaşmaları ve bahsi geçen antlaşmaları izleyen 1862 gümrük tarifelerinin getirdiği yeni dönemdir. Osmanlı Devleti 1861 senesinde ilk önce Fransa olmak üzere tüm Batılı devletlerle ticaret antlaşmaları imzalamıştır. Bu antlaşma serisine çalışmalarda Kanlıca Antlaşmaları olarak da atıf yapılmaktadır. Bahsi geçen antlaşmalar serisinin imzalandığı süreçte hem ülke malî açıdan bir kriz döneminden geçmekteydi hem de Lübnan'da yaşanan siyasi çalkantılardan bir çıkış yolu aranmaktaydı (Pamuk, 2017, s. 18). Bununla birlikte Osmanlı ticaret hadlerinde 1856'dan başlayan ve 1865'e kadar devam edecek olan kesintisiz bir gerileme dönemi yaşanmaktaydı (Pamuk, 2017, s. 49). Bu şartlar altında hazırlanıp imzalanan Kanlıca antlaşmalar serisi tamamlandıktan hemen sonra devletlerin

---

¹¹ Örnek vermek gerekirse: Balyan/balın, kutu/kuvveti, fenk/finik, zamh/zamk, zeyli/zilli, ketre/kitre, mahmuze/mahmûde, silecik/silecek, fotani/kutnî, kalita/galetta, kazak/Kazan, harceli/harçlı, suyuri/sivrikaya, gücen/göcen, sevâbi/sevâyî, küttabi/kitâbî, batâklığı/yataklığı, ahram/ihrâm, haviye/havlu, harfeli/sedefli, küllab/gülâb, peştu/piştov, çâk/çan, esyab/âsiyâb, sarh/sürh, eğte/iğne, ıstar/astar, ceriş/çiriş, zagzaran/za'ferân (safran), kurşom/kurşun, halta/salta, cetari/çitari, teryan/tiryâk, espavlı/ispavli, kalbedan/kılabdân, kanakana/kınakına, darceye/tarçın, kisabe/kebâbe, zencil/zencefil, espermahya ... meşum/ispermeçet ... mum, rugan/revgan, renka/ringa, kerceli/kireçli, belir/bahar, saparine/saparna, bellur/billür, danleba/vanilya, benak/yatak, çiye/cin, dilmis/dimisi, Çerpak/Çırpan, kadesi/Kudüs, pezren/Prizren, perusel/Brüksel, Zü-nasrâyin/Zollverein vb.

müzakere heyetleri gümrük tarifelerinin oluşturulması için çalışmalarına başlayıp kısa sürede neticelendirecektir. Bu süreçte Osmanlı Devleti de tarifelerde eklenecek fiyatları tespit için çalışmalar yapmıştır (BOA HR.MKT. 325/51), 6 Şubat 1860.

Kanlıca antlaşmaları ile ortaya çıkan konjonktürde teknik açıdan gelen temel yenilik ithalat ve ihracat vergilerinde yaşanan değişimler olmuştur. İthalat vergisi %8'e çıkarılırken, ihracattan alınan vergi ise ilk seneye mahsus olmak üzere %8 olarak tespit edilmiştir. İhracatta sadece ilk sene için geçerli olacak %8'lik bu orandan her yeni senede %1 tenzilat yapılarak nihayetinde %1'e düşürülecektir. Vergiler iskele kıymeti üzerinden alınacaktır. İskele kıymetini tespit etmek için ise piyasadaki mevcut alış satış değerlerinden %10'luk bir indirimle gidilecektir (BOA A. DVN.MKL 3/13). 1862 tarifeleri ihracatta alınan vergileri %1'e düşürerek aslında daha çok ham ürünleri ihraç eden Osmanlı Devleti'nden sanayisi gelişmiş ülkelere daha ucuza hammadde tedarik edilmesi noktasında bir yeni durum yaratmıştır. Bunun yanı sıra ithalatta alınan vergi ise %8'e yükseltilmiştir. Bu da korumacı/himayeci bir görünüm ortaya çıkarmıştır.

3. 1862 Gümrük Tarife Defterlerinin İçeriği

1862 senesinde her bir devletle düzenlenen gümrük tarifesi ayrı ayrı hazırlanmıştır.¹² Bu devletler defterde var olan sıralarına göre şöyle zikredilebilir: Fransa, Memleketeyn-i Müctemiateyn İngiltere ve İrlanda, Rusya, İtalya, Belçika, Pay Ba yani Felemenk [Hollanda], Amerika Memâlik-i Müctemiası, Danimarka, Zollverein tabir olunur Cermanya [Almanya]¹³, İspanya, İsveç ve Norveçya, Avusturya. Tarifeler Almanya hariç tüm devletler ile 1 Mart 1278 (13 Mart 1862) tarihinde yürürlüğe girmiştir. Almanya defterinde ise bu tarih bir haftalık fark ile 8 Mart 1278 olarak tespit edilmiştir.

12 adet gümrük tarife defteri incelendiği zaman bazı farklılıklar ve benzerlikler görülür. Defterlerin giriş ve sonuç kısımları bazı küçük farklar hariç aynıdır.¹⁴ Ürünler incelendiği zaman ise tüm defterlerde Osmanlı Devleti'nin ihraç kalemlerinin aynı listelerden oluştuğu görülür. Fakat antlaşmalarda taraf olan diğer ülkelerin ürünleri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu durum yabancı ülkelerle birlikte oluşturulan Tecdîd-i Tarife Komisyonu'nda Osmanlı ihraç ürünlerini Osmanlı tarafının sunduğunu, ithal ürünleri ise her ülkenin kendisinin Osmanlı tarafına bildirdiği şeklinde bir izlenim uyandırmaktadır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti komisyon sürecinde yabancı ülke ürünlerinin de fiyatlarının tam olarak ne olduğunu

¹² 1862 senesinde hazırlanan tüm gümrük tarife defterleri *Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, Sadâret Divân-ı Hümayûn Kalemî Mukâvelenâmeler* kısmında kayıtlıdır: (BOA A.DVN.MKL 3/13).

¹³ 1862 senesinde Almanya adlı bir devlet olmamakla birlikte Zollverein ifadesi Alman devletlerinin gümrük birliğini ifade etmektedir. Bu nedenle çalışmada "Almanya" kullanımı tercih edilmiştir. Zollverein üzerine daha geniş bilgi için bkz.: (Çıtır, 2022).

¹⁴ Bu farklar *Ek 2'*de gösterilmiştir.

tespit edebilmek için komisyonun yanı sıra tüccarlar üzerinden de bilgi toplamaya çalışmıştır.¹⁵ Bu çaba mantıklıdır zira antlaşmada ithalattan %8 vergi alınacağı belirtilmektedir ve bu gelirin devlet hazinesi için önemi kolayca idrak edilebilir. Sonuç olarak tarafların ticaretini gerçekleştirdikleri malları defterlerde görmekteyiz. Bunlar ise sadece kendi üretimleri değil; sömürge, komşuluk vb. nedenlerle ilişkide olduğu ülke mallarını da içermektedir.¹⁶ Örnek vermek gerekirse Fransa'dan kayıt altına alınan ithal ürünleri 227 adet iken, İngiltere'den 234 ve Amerika'dan 85 adettir (BOA A. DVN.MKL 3/13).

Bir ürünün defterlerde olmaması onun ihracatının olmadığı ya da yasak olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim tarife defterlerinde “muaref olmayan” ürünler rayice bırakılmış sayılmaktadır. Kısacası tarifede tanımlanmamış bir ürün Osmanlı gümrüklerine geldiği zaman rayiç bedeli ne ise ona göre vergilendirilecektir. Bu noktada vergiye esas bedellerin de analizinin yapılması icap eder: 1862 senesinde fiyatları sabitlenen ürünler, vergi tahsilinde doğal olarak değişimden etkilenmezler. Bu da malın gerçek bedeli arttığı zaman Osmanlı Devleti'nin, azaldığı zaman ise yabancı tüccarın zarar edeceği anlamına gelmektedir. Her ürünün ise mutlak bir şekilde enflasyondan etkilendiği düşünülmemelidir. Nitekim bir vakit bazı yeni ya da az bulunan ürünler zaman içinde bollaşarak ya da pazar rekabeti nedeniyle adi mallar haline gelip fiyatları düşebilmektedir. Bunu öngören komisyon üyeleri tarifelerin geçerlilik süresine bir sınır koyma ihtiyacından hareketle deftere şu ifadeyi eklemişlerdir: “Emtia ve eşya-yı merkûmenin mürûr-ı zaman ile kıymetleri tefâvüt etmesi ihtimâline mebni ...”

12 defterde de Osmanlı ihraç ürünleri iki ayrı liste olarak hazırlanmıştır. Bunlar sırasıyla “Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne Mahsûlatı” ve “Asitâne Mahsûlatı” listeleridir. İlk liste 383 maddelik bir içeriğe sahip iken, Asitâne listesinde 77 ürün kendine yer bulur. Kısacası Osmanlı Devleti'nin ihracat listesi toplamda 460 kalemin kaydedildiği iki listeden ibarettir. Osmanlı bürokratları defterde yapılan sıralamada ürün gruplarına göre bir tasnif yapmamıştır.¹⁷ Örnek vermek gerekirse deri, dokuma ya da gıda kategorisinde olan aynı ya da benzer bir ürün listenin herhangi bir yerinde bulunabilmektedir. Ayrıca bir ürün; kalitesi, rengi ve üretildiği/çıkarıldığı

¹⁵ Bilgi toplama faaliyeti hem yurtiçinde hem de yurtdışında sürdürülmüştür: “Derdest-i tesviye olan tarife için fiyat-ı eşya hakkında tahsili malûmât edilmek için beher hafta icrâ-yı tahkîkât ile buraya bildirilmesi Londra Sefâret-i Seniyyesi'ne iş'âr olunmuş ...” (BOA HR.MKT 325/51). Bir başka belgede ise şu ifadeler dikkat çekicidir: “İçtimâ' olunmakta olan tarife komisyonunda düvel-i ecnebiye memâlik-i mahsûlâtı olan emtia ve eşya tarifelerinin ber-vech-i matlûb hüsn-i tanzîm ve tertîbi tahkîk-i fiyat-ı eşya maddesinin layıkıyla icrasına ...” Hatta devlete bu hizmeti veren bazı kişilerin mükâfatlandırıldığı görülmektedir: “Memâlik-i ecnebiyeden tevârüd eden emtia ve eşyanın tahkîk-i fiyatına memur tüccardan iki nefer-i muhakkaka ibraz eyledikleri hüsn-i hizmet ve sadakatlarına mükâfaten ...” (BOA İ.DH. 470/31536), 18 Nisan 1861.

¹⁶ ABD gümrük defterinde “kahve-i frengi” olarak kayıtlı olup, İngilizce nüshada “Coffee, West India and Brazil” şeklinde tarif edilen kahvenin varlığı, ülkelerin tarife defterlerini oluştururken sadece kendi ürünlerini merkeze alan bir kısıta gitmediğini göstermektedir (Malloy, 1910, ss. 1328-1341).

¹⁷ İncelenen İngilizce nüshada sınıflandırma yapılmamış, bununla birlikte ürünler alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir.

şehirlere göre ayrı maddeler halinde listelenmiştir. Örneğin bir kumaşın âlâ, evsât, ednâ olması; siyah, beyaz, alaca olması veya İstanbul’da ya da Halep’te üretilmesi o ürünün listeye tekrar tekrar girmesine sebep olmaktadır. Bu durum aslında kendi içinde bir mantığa sahiptir, zira tarife defteri vergi tahsiline dönük olup ürünlere bir kıymet tayin etmek için hazırlanmıştır ve bu kıymet kalite, renk ya da bölgeye göre farklılaşabilmektedir. Özetle ürünlerin sadece “ismi” baz alınınca Osmanlı Devleti’nin ihraç ettiği ürünler 460 adetten çok daha azdır.

4. Ürünlerin Tasnifinde İzlenen Metot

İhraç ürünlerinin tasnifi yapılırken önce iki ayrı listeyi birleştirme cihetine gidilmiştir. Böylece 460 maddelik tek bir liste oluşturulmuştur. Bahsi geçen yeni liste özellikle İngilizce nüshalar¹⁸ ile karşılaştırılarak ürünlerin tam olarak hangi kategoriye girmesi gerektiğine dair bir planlama yapılmıştır. Ürünler sadece Türkçe olarak mütâlaa edilseydi çoğunun tam olarak hangi kategoriye girdiğini anlamak güçleşmekteydi. Örnek vermek gerekirse İngilizce nüshada çoğunluğunun aslında kürk olduğu görülen birçok ürün Türkçe olarak tilki, kunduz, kurt, çakal vb. gibi sadece hayvanların ismi ile karşılanmaktaydı. Bu da ilk bakışta Osmanlı Devleti canlı hayvan ihracatı yapıyormuş gibi bir izlenim yaratmaktaydı. Listedeki “bindallı”nın ise giysi değil de bir örtü olduğu yine İngilizce nüshadan anlaşılmaktadır. “Aba” vb. ürünlerin kumaş mı yoksa o kumaştan imal giysiler mi olduğu da Türkçe nüshadan anlaşılmamaktadır.¹⁹ “Alaca” vb. ürünlerin ise bir kısmı sadece pamuktan, diğer bir kısmı ise pamuk ve ipek karışımından imal edilmektedir ve Türkçe nüsha bu ayrımı da göstermemektedir. Çalışmada yaşanan bir diğer güçlük ise ürünlerin çoğunun modern dönemde isimlerinin değişmesi, ticaretinin ise ya olmaması ya da çok az olmasından kaynaklı bilinmezlik sıkıntısıydı.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi İngilizce nüsha ile kıyas yapılmasaydı sınıflandırma (ve makalenin yazım) amacının da gerçekleşmesi zorlaşmaktaydı. Zira Türkçe bir isimlendirme o ürünün ham, yarı mamul, mamul hâllerinin hepsi için kullanılabilirdi. Bu üçlü ayrımı ortaya koyabilmek ise çalışmada önem verilen bir husustu. Zira Osmanlı Devleti bu emtiayı ham halde mi, işlenmiş halde mi yoksa yeni teknolojilerle ileri işlemlere uğratılmış halde mi pazara arz etmekteydi? Bu sorunun cevabı tarihçilere Osmanlı’nın sektörel yapısına dair “emtia” üzerinden bir okuma imkânı verebilmektedir.

Ürünlerin sınıflandırmasında bir yöntem sorunu yaşamamak ve tutarlı olabilmek için evrensel geçerliliği olan ilkelere göre hareket etme cihetine gidilmiştir. Bunun için Dünya Gümrük Örgütü’nün yayımladığı ve Türkiye’nin de gümrük işlemlerinde kullandığı Armonize

¹⁸ (Department of State, 1863, ss. 553-564; Malloy, 1910, ss. 1328-1341).

¹⁹ Kumaş türlerinin top ve zirâ’ ölçüsüyle satışı yine de bir fikir vermektedir.

Sistemi kullanılmıştır.²⁰ Nitekim 460 maddenin istisnasız her biri günümüzde kullanılan bu sistem sayesinde sınıflandırılabilmiştir. Armonize sistemde ürünün kullanılış amacından ziyade, hangi maddeden imal edildiği ve hangi işlemlerden geçirildiği daha önemli olmaktadır. Örnek vermek gerekirse, bir reçine hem debâgatta hem tabâbette hem mensûcatta hem de boyamada kullanılabilir. Fakat armonize sisteme göre kullanıldığı yere göre değil, bitkisel bir ürün oluşuna göre tasniflenmektedir. Ya da saraç ürünleri de metalden olup olmamasına göre tasnife tabi tutulmaktadır. Bu anlaşılabilir bir durumdur, çünkü metal ve kayış ürünlerini üretenler farklı uzmanlığa sahip iş kollarındadır ve farklı cins hammaddeler ile çalışmaktadırlar.

Dokuma alanında da dokumaya elverişli pamuk, ipek, yün, keten gibi bitkisel ya da hayvansal ürünler ayrı ayrı sınıflandırılmış olup bunlardan üretilen iplikler, sicimler, kumaşlar ya da giyim ürünleri de yine ayrı kategorilerdedir. Son olarak şu örnek ile sınıflandırmada uyulan ilkeler pekiştirilebilir: Bir koyunun canlı olması onu bir kategoriye koyar. Fakat koyunun yünü, derisinden yapılan ürünleri, postu, boynuzları, eti, etinden yapılan konservesi, kıkırdağından yapılan tutkalı, yağı ve bağırsakları ayrı sanayi sektörlerinin girdisidir ve doğal olarak ayrı sektörleri referans gösterir.²¹

5. Ürünlerin Tasnifi ve Listelerin Tahlili

Armonize sisteme göre yapılan sınıflandırmada 14 adet temel liste ortaya çıkmıştır. Bu listeler de kendi içlerinde türlere göre alt listelere ayrılmaktadır.

5.1. Hayvansal Ürünler

İlk liste olan hayvansal ürünler kategorisine bakıldığı zaman Osmanlı Devleti'nin bir solucan türü olan sülük haricinde canlı bir hayvanı ihracat listesine eklemediği görülmektedir. Kırmızı ette sadece fûme ürünler olan pastırma, sucuk ve sığır dili ihraç eden Osmanlı her türlü tuzlanmış balığı ve balık yumurtasını da ihraç etmekteydi. Manda, camız ve geyik boynuzu (karnı) ile kemik ve sünger de hayvansal ihraç ürünleri arasındadır. Bunun yanı sıra bal ve her çeşit peynir de bu kategoride bulunmaktadır. Son olarak her çeşit ipek böceği tohumunun da yine burada zikredilmesi gerekir. Bu kategorideki ürünler içerisinde fûme etler, deniz ürünleri, peynir ve bal için bir fiyat tayin edilmeyip rayice bırakılmıştır. Hayvansal ürünler kategorisi 14

²⁰ Türkçe ve İngilizce tam ve güncel listeler için bkz.: "İstatistik Pozisyonlarına Bölünmüş Türk Gümrük Tarife Cetveli", Resmî Gazete (30 Aralık 2023), sayı 32415 (Mükerrer); "Harmonized Tariff Schedule of the United States (2024) Revision 1", United States International Trade Commission, Washington 2024. Bu iki listeden Türkçesi 625, İngilizcesi ise 4.361 sayfadır.

²¹ Sınıflandırmada kabul edilen ilkeleri bozmamak için türleri birbirinden farklı ama Türkçe nüshada bir arada yazılmış 11 kalemi bölme cihetine gidilmiştir. Böylece EKLER kısmında bulunan listede yer alan kalemler 460'tan biraz daha fazla olmuştur.

maddeden ibaret olup kalabalık bir görünüm arz etmemektedir. Dönemin taşımacılık kısıtlarından ötürü et ihracatının kısıtlı olduğunu söylemek mümkündür.

5.2. Bitkisel Ürünler

İkinci liste olan bitkisel ürünler kategorisi 64 kalem ile yoğunluğu fazla olan bir bölüm olarak dikkat çekmektedir. Armonize sistemde bu kategori kendi içinde dokuz alt başlığa ayrılırken Osmanlı ihraç ürünleri bu alt başlıkların yedisinde mevcut bulunmaktadır. Bu da bitkisel ürünlerde Osmanlı'nın zengin bir ürün yelpazesine sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim Şevket Pamuk da Osmanlı istatistiklerine dayanan çalışmasında en önemli sekiz ihraç kalemini bitkisel ürünler içinden vermektedir: Tütün, buğday, arpa, üzüm, incir, ham ipek, tiftik ve afyon. Bu ürünlerin akabinde ise şu ürünleri sıralamaktadır: Meşe palamudu, fındık, pamuk ve zeytinyağı (Pamuk, 1995, s. 35). Bu alanda bir tek değirmenden geçirilmiş ürünler ile canlı ağaç türlerinde ihraç ürünü olmadığını belirtmek gerekmektedir. Değirmencilik ürünlerinin olmayışı Osmanlı Devleti'nin ürünleri ham olarak satışına bir delil teşkil etmektedir.

Bitkisel ürünler içinde ilk önce gıda olarak tüketilen Sebzeler ve Yumruları zikredilebilir. Yenilen sebzelerin içinde sadece kurutulmuş ve kuru baklagillerin varlığı dikkat çekmektedir. Benzer şekilde etin de füme olarak ihraç edilmesi gibi uzun ihraç güzergahlarına bu alanda da yaş ve bozulacak bir ürün gönderilmemektedir. Fiyatları rayice bırakılmış olan bamya, börülce, fasulye, mercimek, nohut ve bezelye ile fiyatı belirlenmiş olan Anadolu ve Rumeli'de üretilmiş sâlep bu alandaki ürünlerdir.

Osmanlı'nın ihraç ürünleri içinde önemli bir yer tutan alan ise şüphesiz Meyve, Kuruyemiş ve Sert Kabuklu Yemişlerdir. Bu alanda her çeşit incir, üzüm, fındık ve ceviz ürünleri bulunmaktadır. Üzümün gümrükteki fiyatlamasına bakıldığında zaman tarife listesinde dokuz adet ayrı kayıt bulunduğu görülmektedir. Kantar hesabıyla satılan üzümler yetiştirildiği yere, çekirdekli ve çekirdeksiz olmasına, siyah, sultanî, rezzâkî ve kuş üzümü çeşitlerine göre ayrı ayrı maddelenmiştir. İçlerinden en pahalısı ise Karaburun'da yetiştirilen çekirdeksiz sultanî üzümüdür. Meyve kategorisinde bir tek incirin fiyatı rayice bırakılmıştır. İncir bu kategorinin en çok satan ürünüdür. Tarife düzenlenmeden bir sene önce İzmir'den sadece ABD'ye 222.036 \$ değerinde 2.530 ton incir ihraç edilmiştir (Department of the Treasury, 1862, ss. 260-261). Bu da incirin kıymetli bir ihraç ürünü olması ile fiyatının tespit edilmeyip rayice bırakılması arasında bir ilişki olduğunu düşündürmektedir. Nitekim rayice bırakılan bir ürünün fiyatı arttıkça devlet daha çok vergi geliri elde edebilecektir.

Osmanlı Devleti Baharat kategorisine kırmızı biber, kimyon, anason, safran ve mahlep ürünlerini eklemiştir. Anadolu ve Rumeli'de yetişen safrana bedel tayin edilmeyip rayice bırakılmıştır.

Hububat ürünlerini incelediği zaman Osmanlı Devleti'nin ürün yelpazesinin renkli olduğu dikkat çekmektedir. Hem insan tüketimi için olan hinta (buğday), çavdar, şaîr (arpa), kokoroz, erz (pirinç) hem de o dönem hayvan yemi olarak satılan alef (yulaf), darı ve kanarya yeminin varlığı görülmektedir. Bu tablodan temel hububat ürünlerinin hemen hemen hepsinin Osmanlı Devleti'nden ihraç edilebildiği söylenebilmektedir. Hububat kategorisinde bir tek pirincin fiyatı rayice bırakılmıştır. Fiyatı belirlenen diğer ürünler içinde en pahalıları sırasıyla kanarya yemi ve buğdaydır. En ucuz ürün ise aleftir. 19. yüzyılda tarım, ulaşım ve askerî gereksinimler için hayvanların kullanımı günümüze nazaran epey yaygındır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin hayvan tüketimine dönük gıdaları yoğun bir şekilde ihraç etmesi daha anlaşılır olmaktadır. Yağlı Tohum ve Meyveler kategorisinde ise altı ürün vardır. Bunlar; keten tohumu, kenevir tohumu, susam, asfur (asfur), sinâmeki ve harnuptur.

Sakız ve Reçineler ile Bitki Özleri kategorisi Osmanlı Devleti'nin yine zengin içeriğe sahip olan alanlarından birisidir. Bu alanda tarife defterinde tam on beş kayıt bulunmaktadır. Kategori kendi içinde ikiye bölünebilir. İlk olarak sakız ve reçineler vardır; zamk-ı Arabî, mastakî ve dâne-i mastakî (damlasakızı), kitre, mahmûde, sandarak, çam sakızı, kasnı, mürrüsâfi ve günlük zikredilebilir. En pahalı ürün mahmûde iken, onu damlasakızı izler. Sandarak ve günlük ise kıymeti rayice bırakılmış ürünlerdendir. Bitki özleri (hulâsaları) içinde ise afyon ve meyan balı defter kayıtlarına geçmiştir. Bu iki ürün de Osmanlı Devleti'nin en hacimli ihracat ürünleri içinde bulunmaktadır.²²

Örölmeye Elverişli Maddeler ile Boya Elde Edilen Maddeler kategorisi bitkisel ürünlerin son listesidir. Bitki liflerinden örölmeye elverişli madde olarak bir tek sepetçi çubuğu bulunmaktadır. Boya elde edilen bitkisel ürünler ise daha zengin bir içerik olarak yer etmekte ve şunları içermektedir: Âla cehri, palamut, mazı, kök boya, çöğen (çöven) ve fes boyasıdır. Bahsi geçen kategoride en pahalı ürün mazı iken, onu sırasıyla Anadolu kökboyası ve birinci kalite âla cehri takip etmektedir. Fes boyası ise rayice bırakılmıştır.²³

5.3. Yağlar ve Mumlar

Üçüncü ana liste olan yağlar ve mumlar bahsinde beş ürün bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla şem'-i revgan (yağ mumu), revgan-ı don, çervîş, revgan-ı zeyt ve şem'-i aseldir. Bahsi geçen ürünlerin ilk üçünün fiyatı belirtilmeyip rayice bırakılmıştır.

²² Sadece 1888 senesinde İzmir'den 242.240 £ değerinde afyon ve 61.358 £ değerinde meyan kökü ile balı ihraç edilmiştir. (Foreign Office, 1889, s. 3).

²³ Sentetik boyaların ortaya çıkışıyla birlikte bu kategorideki ürünlerin öneminin azalacağı söylenebilir. Boya endüstrisinde yaşanan bu değişimi William Henry Perkin üzerinden okumak için bkz.: (Erdem İşmal, 2011).

5.4. Hazırlanmış Gıda Ürünleri ve Alkol

Dördüncü listenin adı hazırlanmış gıda ürünleri ve alkol olarak kayıtlıdır. Bu bahsin karşılığı olarak gümrük tarife listelerinde toplam on iki ürün bulunmaktadır. Bu kategoride şekerli ürünler olarak helva, kudret helvası ve ceviz sucuğu bulunmakta olup üçü de gümrük vergisi açısından rayice bırakılmıştır. Unlu gıdalar olarak peksimet ve galeta ürünleri yer almaktadır ve gümrük vergileri yine tespit edilmeyip rayiç olarak kayıtlıdır. Meyvelerden üretilen gıdalar olarak reçel, şerbet, köfter, pekmez, bulama ve nardenk vardır. Son üçünün vergisi rayice bırakılmıştır. Alkol çeşitleri olarak ise rakı ve şarap ürünlerini görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin bütün şaraplarının fiyatına sabit bir değer belirlendiği halde yalnız Kıbrıs'ta üretilen Komandarya şarabının fiyatı belirlenmemiş ve gümrük vergisi rayice bırakılmıştır. Rakı ürünleri ise a'râk-ı mastakî (sakız rakısı) ve a'râk-ı suma olarak kaydedilmiştir.

5.5. Mineral Maddeler

Yapılan çoğu tasnifte “madenler” olarak geçen ama daha doğru bir deyişle mineral maddeler şeklinde ifade edilmesi gereken beşinci kategoride Osmanlı Devleti'nin 1862 senesinde çok az ürünü ihraç için kayıt altına aldığı görülmektedir. Bu ürünler zımpara taşı, çakmak taşı, zırnık (zırnıh), lüle taşı ve kurşundur. Bu ürünlerden zımpara taşı ve kurşuna bir bedel tayin edilmediğini görülmektedir. Listede dikkat çekici olan husus mineral maddelerin doğadan çıkarıldığı en ham haliyle ihraç edilmesidir. Bu da Osmanlı Devleti'nde madenleri işleyebilecek modern bir maden sanayi sektörü olmadığına dair ipucu vermektedir.²⁴ Bununla birlikte mineral maddeler sahasında Osmanlı Devleti'nin ihracat listesine girenlerden daha çok ürün ile iştilal ettiği 1861 senesindeki Maden Nizâmname'si'nin giriş kısmından bilinmektedir.²⁵

5.6. Kimyasal Ürünler

Altıncı liste olan kimyadan, sanayi tesislerinde üretilmiş ürünleri anlamamak gerekmektedir. Bu kısımda ya doğada ham ya da çok az ve basit işlemlerden geçen kimyasal (tek ya da birleşik) ürünler bulunmaktadır. Anorganik olarak doğada bulunan güherçile²⁶, latron (natron)²⁷ ve boya yapımında kullanılan mor toprak bu listede verilebilecek ilk ürünlerdir. Organik ürünlerde ise tiryak ve altınbaş tiryak bulunmaktadır. Yine mor toprak benzer şekilde

²⁴ Zımpara taşı İzmir'in önemli bir ihraç ürünüdür. Sadece 1888 senesinde 35.088 £ değerinde ihracatı gerçekleşmiştir (Foreign Office, 1889, s. 3).

²⁵ Nitekim nizâmname'nin giriş kısmında sıralanan ürünler şu şekildedir: “Altın, sim (gümüş), platin, kurşun, bakır, kalay, demir, tuya (çinko), cıva, manganez, arsenik, zırnık, krom, kobalt, nikel, kükürt, envâ-i maden kömürü, kaya tuzu, şap, zımpara, mermer, somaki, küfeki, çakmak, alçı, kireç, kaldırım taşları, porselen toprağı, kum, kil, toprak (çanak, çömlek ve lüle imalinde), kâffe-i ahcâr (cümle taşlar) ve etribe-i säire (çeşitli topraklar).” (BOA C.DRB 28/1360), 1861.

²⁶ Potasyum nitrat.

²⁷ Sodyum karbonat.

boyacılıkta kullanılan gülbahar ve ayrıca mürekkepler de bu kategoride yer almaktadır. Bir uçucu yağ olan gülyâğı ve gülâb (gül suyu) ile sabun, tutkal ve çiriş de diğer ürünlerdir. Sadece ürünlerin isimleri dikkate alınsa dahi Osmanlı Devleti'nin kimya sanayiinde üretim süreçlerinden geçirilerek üretilen ürünlere sahip olmadığı fark edilmektedir. Kısacası Osmanlı Devleti'nde bazı kimyasal ürünler olarak hem hammadde hem de gülyâğı gibi mamuller olmakla birlikte ürünler yeteri kadar zengin değildir.

5.7. Ham Postlar, Deriler, Köseleler, Kürkler, Deri Eşya ve Saraciye Eşyası

Yedinci liste zengin bir içeriğe sahiptir ve bu zenginlik kendisini başlıkta bile belli etmektedir. Ürünler armonize sisteme göre kendi içinde ayrıma tabi tutulduğu zaman ham post ile terbiye edilmiş derileri ayrı olarak vermek gerekmektedir. Ayrıca deri ile kürk yine ayrı bir şekilde sınıflandırılmaktadır. Bu bölümde yer alan saraciye eşyalarının içinde ise metal aksam bulunmamaktadır. Tabaklanmamış ham post ve deriler sığır, koyun, keçi, kuzu ve tavşan cildir. Tabaklanıp işlemden geçirilen ürünler ise manda gönü, meşin, kösele ve sahtiyândır. Ayrıca parşömen olarak kullanılan tirşe de bu kategoride yer almaktadır. Saraciye eşyası olarak yular, başlık, dizgin, kuskun, zahme ve kolan bulunurken, hayvan bağırsağından yapılan kiriş de yine bu bölümde yer alır. Kürk bahsinde ise Osmanlı Devleti'nde çoğunluğu yırtıcı olan çeşitli hayvan türlerinin kürklerinin ihracatının yapıldığını görülmektedir. Kürkler tam tulum olarak ihraç edilmekle birlikte paça, kafa, göğüs, sırt, hurde olarak parça ya da zağâra, nâfe ve cilkava gibi kısmi bölümler hâlinde de arz edilmektedir. Kürkü satılan hayvanlar ise şu şekilde sıralanabilir: Tilki, kurt, vaşak, zerdeva, kunduz, çakal, göcen, kedi, saz kedisi, sansar, kuzu, keçi ve fare. Kürk kategorisinde en pahalı ürünler sırasıyla Ohri'ye mahsus tilkiden mamul cilkava ve nâfedir.

5.8. Ağaç ve Ahşap Eşya

Sekizinci kategori olan ağaç ve ahşap eşya bahsinde toplamda beş adet ürün bulunmaktadır. Bu ürünler her çeşit kereste ve şimşir, varil tahtası, ağaç ve mantar kavıdır. Bu kategoride kereste ve varil tahtasına bedel tayin edilmeyip vergisi rayice bırakılmıştır. Yine bu kategoride de çok ince işçilik gerektirmeyen ürünlerin varlığı dikkat çekmektedir.

5.9. Dokuma

Dokuzuncu bölüm dokuma ürünlerini içermektedir. Osmanlı ihraç ürünleri arasında 204 kalem ile en geniş kategori olarak dokumanın varlığı göze çarpmaktadır. Bu oran gümrük tarife defterindeki ürünlerin %44'üne denk düşmektedir. Dokuma ürünlerinin bu çeşitliliği 1860'ların başında Osmanlı dokuma sanayiinin hâlen seri üretim (kitle üretimi) yapan Avrupalı rakiplerine karşı varlık gösterebildiğini, iddia edildiğinin aksine çökme noktasına gelmediğini de

düşündürmektedir.²⁸ Nitekim bu görüntü Quataert'in dokuma alanındaki Osmanlı pazarında Avrupa imalatının değil de yerli imalatın "yaygın ve canlı" oluşuna dair görüşleri ile de uyumludur (Quataert, 2013, s. 283). Osmanlı dokuma ürünleri hayvansal kökenli olan ipek, yapağı, yün ve çeşitli hayvan kılları ile bitkisel kökenli olan pamuk, keten ve kendirden imal edilmektedir. Bunun yanı sıra yapağıdan dokunmadan elde edilen keçe ürünlerin varlığı da mevcuttur. Dokuma kategorisinde Osmanlı Devleti'nin hem işlenmemiş ham ürünler hem işlenerek iplik, sicim, kumaş yapılan (yarı mamul) ürünler hem de direkt tüketiciye dönük giyim ürünleri ihraç etme potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.²⁹

Ham ipekli ürünler içerisinde kamçıbaşı, kuru koza, Amasya kozası, delikli koza, çifte koza ve lîka ürünleri varlık göstermektedir. Bahsi geçen ürünlerden kuru koza hariç hiçbirine bedel tayin edilmemiştir. İpek iplikler, sicimler (kaytanlar), ibrişimler gibi ürünlere bakıldığı zaman kılardan, harîr, harîr kazaziye, eğirme, harîr kaytan bulunmaktadır. İpek bez ve kumaşlar ise meles, bürümcük (cehre, eleklik, oyabaş), ibrâhimiye, sevâyî, gezî, hakir, kitâbî ve paten (brokar) olarak sınıflandırılabilir.³⁰ İpek kumaşlar içinde en pahalı ürün Halep'te üretilen ağır sevâyîdir.

Yün ürünler incelendiği zaman yapağı, tiftik, finik, dehrem ile iplik olarak rişte-i tiftik görülmektedir. Kumaş olarak ise şâlî, aba (Selanik abası, kalçınlık aba vb.), şayak, muhayyer (moher) bulunur. Bu alanda ayrıca dokuma harici üretilen keçeden de ürünler mevcuttur. Listede yedi ayrı maddede kebe ürünler kendine yer bulmaktadır.

Pamuk ürünlerinde ise ham pamuk ve pamuk ipliği (riştesi, tisesi) en temel ürünlerdir. Pamuklu kumaşları ise ikiye ayırmak icap etmektedir: Bunların bir kısmı sadece pamukludur, diğer bir kısmı ise pamuk ve ipek karışımıdır. Pamuklu kumaşlar şöyle sıralanabilir: Çit, kirpâs, basma hasse ve boğası. Hem pamuk hem ipek karışımı olanlar ise şu şekildedir: Bindallı, damgahane, çitari, kutnî (kutnu), hakir ve gülmez. Alaca ve kitâbî ise sadece pamuklu ya da pamuklu ve ipekli olarak farklı hammaddeler ile üretilebilmektedir. İstanbul'da Vefa alacasının birinci kalitesi ipek içerirken, aşağı kalitesi içermemektedir. Manisa ve Tire'nin alacaları da sadece pamuktan imal edilirken Şam ve Halep işi olanlarda ise pamuk ve ipek karışıktır. Bu kategoride en son olarak da pamuktan astarlar zikredilebilir.

²⁸ Öztürk de İsveç ve Norveç gümrük tarife defterlerini incelediği çalışmasında bu görüşü ileri sürmektedir (Öztürk, 2020, s. 169).

²⁹ Tekstil kategorisinde her bir ürün grubu işleme derecelerine (ham, iplik, kumaş, elbise gibi) göre sıralanmıştır. Örneğin "Pamuk" bahsi altında sırasıyla ham pamuk, iplikler ve kumaşlar sıralanmaktadır.

³⁰ İpek üretiminde Avrupa menşeli makinelerin de kullanıldığı defterin İngilizce nüshasından bilinmektedir. Türkçe nüshada "makinelere", İngilizce nüshada "Avrupa makineleri" ibaresi vardır. Avrupa makineleri ile bükülen haririn kıyyesi 217,30 kuruş iken, klasik mancınıklarda bükülenin kıymeti ise 155 kuruştur ki fiyat farkı %40 etmektedir.

Pamuk-İpek Karışımı içinde on üç adet ürün bulunmaktadır. Üretiminde bulunan hammaddenin çeşitlenmesinden ötürü pamuklulardan ayrı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu ürünlerin pamuklulardan farkı fiyatlarının daha yüksek olmasıdır. Örnek vermek gerekirse İstanbul üretimi Vefa alacasının sadece pamuklu olanının topu 16,50 kuruş iken, pamuk-ipek karışımının topu 33,10 kuruş olarak tespit edilmiştir. Bu kategorideki ürünler şu şekildedir: Tire-i kazaziye, bindallı, damgahane, çitari, kitâbi, gülmez, alaca ve hakîr.

Dokuma ürünlerinde yukarıda zikredilen ipek, yün ve pamuk haricinde keten ve kendir (kenevir) de kullanılmaktadır. Ülkenin birçok yerinde ketenden iplik ve kirpâs üretildiği görülmektedir. Dokuma alanında nihai giyim ve döşeme ürünlerine geçmeden önce son olarak da sicim olarak balık ağı ve ispavli isimli ürünler ile fener muşambasının da listede kendilerine yer bulduğu söylenebilir.

Osmanlı Devleti Avrupa ve Amerika’da epey ilgi gören halı ve kilim ürünleri de ihraç etmekteydi. Bunların içinde Uşak halısı, kaliçe ve seccadeler, keçeler ve çeşitli kilim türleri zikredilebilir. Halıcılık alanındaki kıymetin Batılılar tarafından fark edilmesiyle birlikte özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı ev içi imalatına ve ürünlerin pazarlama çabalarının organizasyonu noktasında çok ciddi yatırımlar yapıldığı da bilinmektedir. Nitekim zamanla kurulacak halı ticaret evleri güçlerini birleştirerek bir müddet sonra *The Oriental Carpet Manufacturers Limited* isimli şirketi kuracaklardır (Yılmaz, 2020, ss. 292-299). Pek çoğu hamamda ya da günlük kullanımda tercih edilen ve tarife defterine havlu, silecek, peştamal, fûta ve peşkir olarak giren ürünler de ülkenin çeşitli yerlerinde üretilip ihraç edilmekteydi. Bazı ürünler sade olarak üretilmekte iken bir kısmı da çeşitli sırma, sim tel ve dantellerle süslenerek hem değeri hem estetiği artırılmaktaydı. Buna ilaveten çeşitli giyim ürünlerinin üzerine eklenen kaytanlar ve şeritler de defterde yer bulmaktadır.

Dokuma alanında son olarak giyim eşyaları bulunmaktadır. Bu ürünler de kendi içinde pantolon, ceket, gömlek, don, çorap, üstlük, eşarp, şal ve kuşak olarak ayrılabilir. Pantolon olarak karavana dizlik, şalvar ve potur ürünleri bulunurken ceketlerde ise saltamarka ve abadan mamul demir koparan ceketleri mevcuttur. İpekten ve pamuktan gömlek ve donlar da listede yer ederler. Özellikle Rumeli topraklarında üretilen çorapların yanı sıra yörük çorapları ve abadan kalçınlar da yine bu bölümdedir. Giyim eşyalarında son olarak başa dolanan ağabani³¹, destâr, kalemkâr yemeni ve Üsküdar yemenisi ile giysi üstüne alınan üstlük, şal ve kuşaklar sayılabilir.

---

³¹ Ağabani/Ağbanî/Âbânî sözlükte hem bir kumaş türü hem de bu kumaştan yapılan ürün olarak açıklanmaktadır. Nitekim buradaki ürün İngilizce nüshada “turban” olarak kaydedildiği için başa sarıldığı anlaşılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin nihai dokuma ürünleri sadece giyim, havlu ve halılardan ibaret değildir. Evlerin çeşitli yerlerinde kullanılan çoğu döşeme takımları da yine ihraç ürünleri arasında kendine yer bulmaktaydı. Bunlar şöyle özetlenebilir: İhram, yastık, battaniye, sofrâ örtüsü, çarşaf ile oda takımı, yorgan yüzü, döşek, şilte, bâlîn ve beledî. Özellikle döşemelik ve yatak odasında kullanılan ürünlerde Kıbrıs orijinli olanların varlığı dikkat çekicidir. Dokuma kategorisinde son olarak garâr adlı bir çuvalın da yer bulduğu söylenebilir.

5.10. Ayakkabı ve Başlıklar

Listenin onuncu kategorisi ise dokuma giyim ürünlerinin insan üzerinde bir tamamlayıcısı olan ayakkabı ve şapkalarıdır. Bu bölümde çeşitli kundura, çizme, haffaf ve Bartın yemenisi³², basit ve abadan terlikler ile nalın bulunmaktadır. Başlıklarda ise İstanbul ve Bursa külâhı, Tunus fesi ve aba üsküf yer almaktadır.

5.11. Kıymetli ve Taklit Eşyalar ile Aksesuarlar

On birinci kategori incelendiği zaman Osmanlı Devleti'nde ihraç edilen kıymetli eşya ürün yelpazesinin son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Buna bir örnek olarak listede sadece altın varak verilebilmektedir. Bunun yanı sıra taklit eşya olarak “kâzib hâtem” (imitasyon yüzük) bulunmaktadır. Son olarak halhal ile Kudüs tespihi de bu kategoride yer almaktadır.

5.12. Adi Metallerden Eşya

On ikinci kategorideki eşyalar demir ve nuhâs (bakır) ile her biri birer alaşım olan pirinç, tunç ve tombak eşyalardır.³³ Demir eşyaların içinde nal, at mihî, mismâr, nalça, kafesçi çivisi ve iğne bulunmaktadır. Bakır eşyaların içinde leğen, ibrik, evânî (kapkacak), köhne (eski) ve külçe bakırlar vardır. Pirinç ve tunçtan terazi dirhemleri, pirinç divit, tunç evânî ile tombak zarf yine bu kategorideki diğer alaşım ürünlerdir. Bu bölümde ayrıca bıçak, çakı, mikrâs (makas), keser, âsiyâb-ı kahve (kahve değirmeni), asma kilit, çan ve saraçlıkta kullanılan âhen rikâb (demir üzengi) ve gem de bulunmaktadır.

Bu alt başlığa şu bilgileri ilave etmekte önem görülmektedir: İlgili dönemde Osmanlı Devleti'nin üretim örgütlenmeleri üzerine ülkelerine raporlar gönderen yabancı ticaret ataşeleri genelde Osmanlı'nın tarım ya da imalat alanında hep ilkel zamanlara ait aletleri kullandığına dair bazı eleştiriler kaleme almaktaydılar.³⁴ Özellikle metal ve enerji üretimi bir ülkenin sanayisinin en temel yapıtaşları içerisinde düşünülebilir. Metal alanında hem sadece adi

³² Yemeni hem bir tülbent hem bir ayakkabı çeşididir. Bu sebeple iki ayrı listede kendine yer bulmuştur. Hangisinin tülbent, hangisinin ayakkabı olduğu ise İngilizce nüshadan anlaşılmıştır.

³³ Pirinç ve tombak bakır ve çinko karışımı iken; tunç bakır, kalay ve çinko karışımıdır.

³⁴ Örnek iki eleştiriyi şöyle sıralamak isteriz: Girit'in tarım üretimini ülkesine raporlayan Hugo Hillebrand isimli Amerikalı diplomat raporunda “Tarım aletleri çok kaba bir yapıya sahiptir ve ilkel zamanlarda kullanılan aletlerdir. Hiçbir modern alet kullanılmamaktadır.” ifadesini kullanır. (Department of State, 1872, s. 1100). Yine İstanbul'un imalatçıları raporlayan Amerikalı J. H. Goodenow ise özellikle mangalçıların bulunduğu sokağı anlatırken “Burada hayal edilebilecek en ilkel torna tezgahını görebilirsiniz” ifadesini kullanmaktadır (Department of State, 1876, s. 1358).

metallerden eşyalar hem de ürün çeşitliliğinin çok zayıf olmasını -döneminde yapılan eleştirileri de göze alarak- tespit etmek bu açıdan önemlidir.³⁵

5.13. Silahlar ve Aksamları

On üçüncü kategoride sadece tüfek namlusu ile Prizren ve Kalkandelen piştovları yer almaktadır. Zaten Osmanlı Devleti de bu dönemde askerî ürünleri yoğun bir şekilde yurtdışından temin etme cihetine gidecekti.³⁶

5.14. Çeşitli Eşyalar

On dördüncü ve sonuncu bölüm olan çeşitli eşyalar kategorisinde ise hasır süpürgesi, marpuç, taraklar, kaşıklar ve Kütahya fincanı bulunmaktadır.

Sonuç

Her ne kadar tek bir defter serisinden Osmanlı Devleti'nin üretim yapısını ve tüm ürünlerini açığa çıkarmayı iddia etmek güç olsa da devletin 1862 senesi gümrük tarife defterlerinde ihracat ürünleri olarak kaydettiği ürünler ülkenin o zamanki üretim örgütlenmesi açısından tarihçilere aydınlatıcı veriler ve birtakım ipuçları sunmaktadır. Bu çalışma da sadece ilgili defterlerin emtiaları ile sınırlandırıldığı için, burada yer alan ve almayan ürünler özelinde açıklama yapılmaktadır. Zira ihracata dair olan bu defterler hazırlanırken Osmanlı bürokrasisinin detaylı bir şekilde kaydetme tasarrufuna gittiği ve önem verdiği anlaşılan ürünler de sonuçta bu ürünlerdir. Yine de tüm ürün yelpazesinin bu ürünler ile sınırlı olduğunu düşünmemek gerekir.

Osmanlı'nın hangi iş kollarında örgütlendiğine, ürünler üzerinde hangi işlemleri uygulayabilecek uzmanlık seviyesinin olduğuna ve ayrıca sanayileşme altyapısına dair zengin bir literatür vardır. Bununla birlikte "emtia" odağa alınarak yapılan bu okuma ise ürünler üzerine çalışacak diğer araştırmacılara veri sağlamaya katkı sunmaktadır. İhracat listesinde ileri teknoloji gerektirecek ürünler Osmanlı ihracat listesinde pek yer bulmamaktadır. Ürünlerin yoğunlaştığı ana alanlar bitkisel ve hayvansal ürünler ile geleneksel sanayi üretimi ile yapılan dokumacılık ürünleridir.

Dokumacılık alanında listenin çoğunluğunda modern makineler kullanmayı gerektirmeyen ürünlerin üretildiği görülmektedir. Yalnız az da olsa bazı ipekli ürünlerin modern Avrupa makineleri ile imal edildiğine yukarıda değinilmiştir. Ayrıca bu alandaki ürün gamının hacmi ülke sathında önemli bir dokumacılık faaliyeti olduğuna delil teşkil etmektedir.

³⁵ Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde ilgili on yılın sonuna doğru bu konuda gelişme gösterme çabaları sonucu esnafın Dökümcüler Şirketi ve Demirciler Şirketi adlı iki örgütlenmesi ortaya çıkacaktır (Önsoy, 1988, ss. 110-114).

³⁶ 19. Yüzyılın ikinci yarısında ABD'den alınan silah ve mühimmatın bir listesi için bkz.: (Gencer vd., 2008, ss. 101-103).

Hayvancılık alanında ağırlık daha çok deri ve kürklerde dir. Bitkisel ürünlerde en dikkat çekici alan ise sakız ve reçinelerdir. Tarife defterlerinin düzenlendiği 1862 senesinde Osmanlı Devleti'nde kauçuk ve metal gibi sektörlere ait nitelikli ürünlerin defterde yer almadığı müşahade edilmektedir. Defterde az da olsa adı metallerden ürünler olmakla birlikte nitelikli metallerden eşyaların var olmadığı dikkat çekmektedir. Buna makine ve aksam ile ulaşım araçlarının da olmadığı bilgisini ilave edilebilir.³⁷ Kısacası Sanayi Devrimi'nden sonra ortaya çıkan teknolojik altyapının ürünü olan emtiaya dair defterde bir ihracat kalemi olmadığı tespitini yapmak gerekmektedir. Bu durum Osmanlı Devleti'nde modern sanayinin pek gelişmediğine dair görüşler ile paralellik arz etmektedir.

Dokumacılık hariç genelde ürünler ya işlenmeden (ham) ya da çok az işlenerek (yarı mamul) ihraç edilmektedir. Örneğin ağaç kategorisinde ağaçlar ormandan kesilip kereste haline getirilerek ihraç edilmekte ama listede ahşap kapı, mobilya gibi ürünler bulunmamaktadır. Özetle ürünlerin kategorizasyonu ile ortaya çıkan tabloda ürünlerin sadece belli başlı, klasik ve az işlem görmüş alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu alanlarda kullanılan teknoloji ise o esnada dünyanın bazı bölgelerinde ulaşılan seviyede değildir.

Kaynaklar

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-ı Âsafî, Divan-ı Hümâyûn Sicilleri, Düvel-i Ecnebiye Defterleri (A. {DVNSDVE.d.}, 37.

Cevdet, Darbhâne (C.DRB) 28/1360.

Hariciye Nezâreti, Mektubî (HR.MKT) 325/51.

İrade, Dahiliye (İ.DH) 470/31536.

Sadâret, Divân-ı Hümâyûn Kalemi, Mukâvelenameler (A.}DVN.MKL), 3/13.

ABD Arşivi (The National Archives and Records Administration-NARA)

Department of State. (1863). *Letter of the Secretary of State, transmitting a report on the Commercial Relations of the United States with Foreign Countries, for the year ended September 30, 1862*. Government Printing Office.

Department of State. (1872). *Annual Report on the Commercial Relations between the United States and Foreign Nations, made by the Secretary of State, for the year ending September 30, 1871*. Government Printing Office.

Department of State. (1876). *Report upon the Commercial Relations of the United States with Foreign Countries for the year 1875*. Government Printing Office.

---

³⁷ Ulaşım araçlarından kasıt elbette sadece tren ve vagon gibi ürünler değildir. Hayvanların çektiği ulaşım araçları da dahildir.

Department of the Treasury. (1862). *Report of the Secretary of the Treasury, transmitting a Report from the Register of the Treasury, of the Commerce and Navigation of the United States, for the year ending June 30, 1861*. Government Printing Office.

Department of the Treasury. (1864). *Report of the Secretary of the Treasury, on the Commerce and Navigation of the United States, for the fiscal year ending June 1862*. Government Printing Office.

Department of the Treasury. (1887). *Annual Report and Statements of the Chief of the Bureau of Statistics on the Commerce and Navigation of the United States for the fiscal year ending June 30, 1886: C. I*. Government Printing Office.

Malloy, W. M. (1910). *Treaties, Conventions, International Acts, Protocols and Agreements Between the United States of America and Other Powers: 1776-1909: C. II*. Government Printing Office.

İngiliz Arşivi (The National Archive)

Foreign Office. (1889). *Report for the year 1888 on the Trade of Smyrna*. Harrison and Sons.

Sürelî Yayınlar

Harmonized Tariff Schedule of the United States. (2024). Revision 1, United States International Trade Commission, Washington 2024.

İstatistik Pozisyonlarına Bölünmüş Türk Gümrük Tarife Cetveli, *Resmî Gazete* (30 Aralık 2023), sayı 32415 (Mükerrer).

Telif Eserler ve Makaleler

Ayverdi, İ. (2010). *Kubbealtı Lugatı: Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Kubbealtı Neşriyat.

Çıtır, B. (2022). Alman Gümrük Birliği (Zollverein) ve Osmanlı İmparatorluğu'yla İlişkileri. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7 (Dr. Mahmut Kırkpınar'a Armağan), 1415-1445.

Deane, P. (2000). *İlk Sanayi İnkılâbı* (Çev. T. Güran). TTK Yayınları.

Devellioğlu, F. (2011). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitabevi.

Erdem İşmal, Ö. (2011). Boyarmadde Endüstrisinin Öncüsü: bir bilim adamı ve entelektüel olarak Sir William Henry Perkin. *Yedi*, 6, 23-30.

Erol, M. (t.y.). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Birleşik Devletleri'yle Yaptığı Ticaret Anlaşmaları*. Damla Matbaacılık.

- Fidan, M. (2015). *Osmanlı Devleti İle Avusturya-Macaristan Devleti Arasındaki Ticaretle İlgili Gümrük Tarife Defteri (1862)*. 7. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, Kaposvar.
- Fidan, M. (2017a). Osmanlı İmparatorluğu ile Almanya Devleti Arasındaki Ticaretle İlgili Gümrük Tarife Defteri (1862). *Gazi Akademik Bakış*, X(20), 265-298.
- Fidan, M. (2017b). Osmanlı İmparatorluğu ile Belçika Devleti Arasındaki Ticaretle İlgili Gümrük Tarife Defteri (1862). *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 287-309.
- Fidan, M. (2019). Osmanlı Devleti'nin Dış Ticaretinde Kullandığı 1862 Tarihli Gümrük Tarife Defteri: Amerika Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29 (1), 429-448.
- Gencer, A. İ.; Örenç, A. F., & Ünver, M. (2008). *Türk—Amerikan Silah Ticareti Tarihi: I/Belgeler*. Doğu Kütüphanesi.
- Kütükoğlu, M. S. (1974). Tanzimat Devri Osmanlı-İngiliz Gümrük Tarifeleri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*,(4-5), 335-393.
- Kütükoğlu, M. S. (2013). *Balta Limanı'na Giden Yol: Osmanlı-İngiliz İktisâdî Münâsebetleri (1580-1850)*. TTK Yayınları.
- Önsoy, R. (1988). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öztürk, M. (1986). Türk-Fransız Ticaretinde 1816 Tarihli Gümrük Tarife Defteri. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 1 (1), 182-187.
- Öztürk, M. (2020). Osmanlı Devleti'nin İsveç ve Norveç'e Verdiği 1827 ve 1851 Tarihli Gümrük Tarife Defterleri. *Journal of International Eastern European Studies*, 2 (1), 157-216.
- Pamuk, Ş. (1995). *19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti*. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Pamuk, Ş. (2017). *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pommery, L. (1956). *Yeni Zamanların İktisat Tarihi (1890-1939)* (Çev. C. Talas). Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Quataert, D. (2013). *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*. İletişim Yayınları.
- Reyhan, C., & Kılıç, H. (2023). Tanzimat Döneminde İzmir Gümrük İdaresi (1839-1860). *Şehir Kültür Medeniyet: Çaka Bey'den Günümüze İzmir*, II, 779-796.
- Rüsûmat Salnâmesi*. (1332). Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekası.

- Sahillioğlu, H. (1968). 1763'de İzmir Limanı İhracat Gümrüğü ve Tarifesi. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 8, 53-57.
- Turan, Ő. (1967). Osmanlı İmparatorluğu ile İki Sicilya Krallığı Arasındaki Ticaretle İlgili Gümrük Tarife Defteri. *TTK, Belgeler IV/7-8, Ankara*, 81-167.
- Turan, T. (2013). *Osmanlı-İspanya İlişkileri (1774-1876)* [Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi]. Yök Tez.
- Yılmaz, E. (2020). Bir Zamanlar Anadolu'da Halı Dokumak: The Oriental Carpet Manufacturers Limited [Őark Halı Kumpanyası] ve Osmanlı Halıcılığındaki  nemi [1907 – 1914]. *EskiŐehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 291-333.

Ekler

Ek 1: 1862 Tarihli Gümrük Tarife Defterindeki Osmanlı İhraç Ürünleri Tablosu

No	Ürün İsmi	Ölçü Br.	Kıymeti (Kuruş)	Gümrüğü
1: HAYVANSAL ÜRÜNLER				
1	Sülük	Kıyye	195,60	15,64
2	Sığır dili			Rayicinden
3	Pastırma, Sucuk			Rayicinden
4	Balık yumurtası			Rayicinden
5	Balık (tuzlu, bi'l-cümle)			Rayicinden
6	Peynir			Rayicinden
7	Peynir (bi'l-cümle)			Rayicinden
8	Asel (bi'l-cümle)			Rayicinden
9	Kemik	Kantar	10,00	0,80
10	Karn-ı câmûs (100 çift) [camız boynuzu]	Çift	262,80	21,02
11	Karn-ı bakar (100 çift)	Çift	230,00	18,40
12	Geyik boynuzu	Kıyye	4,00	0,32
13	Harîr tohumu (bi'l-cümle)	Kıyye	450,00	36,00
14	Sünger			Rayicinden
2: BİTKİSEL ÜRÜNLER				
2.1: Sebze ve Yumrular				
1	Bamya, Börülce, Fasulye, Mercimek, Nohut, Bezelye			Rayicinden
2	Sâlep (Anadolu)	Kıyye	19,30	1,54
3	Sâlep (Rumeli)	Kıyye	12,90	1,03
2.2: Meyve, Kuruyemiş ve Sert Kabuklu Yemişler				
1	Fındık	Kantar	65,70	5,25
2	Ceviz (1 kilesi 100 kıyye)	Kile	163,00	13,04
3	İncir (bi'l-cümle)			Rayicinden
4	Üzüm, Çekirdeksiz, Sultanî (Karaburun)	Kantar	231,40	18,51
5	Üzüm, Rezzâkî (Karaburun, Söğüt)	Kantar	193,00	15,44
6	Üzüm, Çekirdeksiz (Urla, Çeşme, yerli mahsûlü)	Kantar	186,40	14,91
7	Üzüm, Rezzâkî (Urla, Çeşme, Aydın, Menteşe, Karaoğlan, Tire)	Kantar	160,70	12,85
8	Kuş üzümü	Kantar	160,70	12,85
9	Üzüm, İstanköy Rezzâkisi	Kantar	128,50	10,28
10	Üzüm (Beylerce)	Kantar	70,70	5,65
11	Üzüm (Mandalyat, Sisam)	Kantar	64,30	5,14
12	Üzüm, Siyah (Aydın, Tire)	Kantar	45,00	3,60
2.3: Baharatlar				
1	Kırmızı biber	Kıyye	4,00	0,32
2	Kimyon	Kıyye	2,00	0,16
3	Anason (Kayseri)	Kıyye	2,60	0,20
4	Anason (Rumeli)	Kıyye	2,30	0,18

5	Safran (Anadolu, Rumeli) [za‘ferân]			Rayicinden
6	Mahlep	Kıyye	4,10	0,32
2.4: Hububat				
1	Kanarya yemi (1 kile-i âsitânesi 20 kıyye)	Kile-i Âsitâne	19,30	1,54
2	Hınta [buğday]	Kile-i Âsitâne	15,30	1,22
3	Kokoroz	Kile-i Âsitâne	7,20	0,57
4	Çavdar	Kile-i Âsitâne	6,30	0,50
5	Şaîr [arpa]	Kile-i Âsitâne	5,40	0,43
6	Darı (tavuk ve güvercin için)	Kile-i Âsitâne	4,50	0,36
7	Alef	Kile-i Âsitâne	4,10	0,32
8	Erz (Mısır, Filibe, Trabzon) [pirinç]			Rayicinden
2.5: Yağlı Tohum ve Meyveler				
1	Keten Tohumu	Kile-i Âsitâne	18,00	1,44
2	Susam	Kıyye	1,50	0,12
3	Asfur (Anadolu) [aspur]	Kıyye	10,50	0,84
4	Asfur (Mısır) [aspur]			Rayicinden
5	Kenevir tohumu	Kıyye	0,80	0,06
6	Sinâmeki			Rayicinden
7	Harnub			Rayicinden
2.6: Sakız ve Reçineler ile Bitki Özleri				
1	Zamk-ı Arabî	Kıyye	5,20	0,41
2	Dâne-i mastakî [mastika, damlasakızı]	Kıyye	98,50	7,88
3	Mastakî (1 varilî 70 kıyye) [mastika, damlasakızı]	Varil	3.500,00	280,00
4	Kitre (Basra, ednâ)	Kıyye	1,40	0,11
5	Kitre (Bağdat, ednâ)	Kıyye	3,40	0,27
6	Yaprak kitre (beyaz, a‘lâ) (Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne’de hâsıl olan işlenmiş)	Kıyye	23,00	1,84
7	Kitre (fire, evsât) (Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne’de hâsıl olan)	Kıyye	9,10	0,72
8	Kitre (mahlûte, ednâ) (Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne’de hâsıl olan)	Kıyye	6,50	0,52
9	Mahmûde	Kıyye	138,00	11,04
10	Sandarak			Rayicinden
11	Çam sakızı (sarı)	Kantar	32,20	2,57
12	Çam sakızı (beyaz)	Kantar	57,80	4,62

13	Kasnı	Kıyye	7,70	0,61
14	Mürrüsâfi	Kıyye	4,70	0,37
15	Günlük			Rayicinden
16	Afyon (Karahisar, Geyve, Amasya, Ankara bi'l-cümle)	Kıyye	200,00	16,00
17	Meyan balı			Rayicinden
2.7: Örülmeye Elverişli Maddeler ile Boya Elde Edilen Maddeler				
1	Sepetçi çubuğu ta'bir olunur karlık (?) ve çocuk sepeti i'mâl olunur çubuk)	Araba	361,30	28,90
2	Âlâ cehr[i], (Ankara, Kayseri, Tokat, İskilip) (a'lâ)	Kıyye	4,20	0,33
3	Âlâ cehr[i] (İskilip, Kayseri) ve Dağ Cehrisi (Anadolu) (ednâ)	Kıyye	2,90	0,23
4	Âlâ cehr[i] (Rumeli bi'l-cümle)	Kıyye	1,30	0,10
5	Palamut (Ayvacık, Ezine, Midilli, Kemer ve Kal'a-i Sultâniye)	Kantar	51,40	4,11
6	Palamut (Aydın, Uşâk, Gördes ve sair İzmir iskelesine tenzîl olunan)	Kantar	45,00	3,60
7	Mazı (bi'l-cümle a'lâ ve ednâ) [mâzû]	Kantar	296,00	23,68
8	Kök Boya (Anadolu)	Kantar	197,00	15,76
9	Kök boya (Kıbrıs, Beriyyetü's-şam, Trablusgarp)	Kantar	133,30	10,66
10	Çögen [çöven]	Kıyye	1,90	0,15
11	Fes boyası			Rayicinden
3: YAĞLAR ve MUMLAR				
1	Şem-i revgan (bi'l-cümle)			Rayicinden
2	Revgan-ı don, Çervîş (sâde)			Rayicinden
3	Revgan-ı zeyt	Kantar	140,00	11,20
4	Şem'-i asel (külçe) [balmumu]	Kıyye	18,40	1,47
4: HAZIRLANMIŞ GIDA ÜRÜNLERİ ve ALKOL				
4.1: Hazırlanmış Gıda Ürünleri				
1	Helva (bi'l-cümle)			Rayicinden
2	Kudret helvası			Rayicinden
3	Ceviz sucuğu			Rayicinden
4	Peksimet ve Galeta (bi'l-cümle)			Rayicinden
5	Reçel, şerbet, şekerî ma'mûl	Kıyye	6,60	0,52
6	Pekmez, Bulama (bi'l-cümle)			Rayicinden
7	Nardenk, Pekmez			Rayicinden
8	Köfter	Kantar	160,70	12,85
4.2: Alkol				
1	Şarap (Kıbrıs âdi şarabı dâhil olduğu halde bi'l-cümle Memâlik-i Mahrûse şarabı)	Kıyye	1,80	0,14
2	Komandarya (Kıbrıs'ta hâsıl olan Komandarya ta'bir olunur şarap)			Rayicinden
3	A'râk-ı mastakî [sakız rakısı]	Kıyye	5,80	0,46
4	A'râk-ı suma (ta'bir olunur cibreden hasıl olan) (1 kıyyesi 16-18 kırât kadar)	Kıyye	2,90	0,23

5: MİNERAL MADDELER				
1	Zımpara (bi'l-cümle)			Rayicinden
2	Çakmaktaşı (Rumeli) (30 bin adet içeren 120 kıyyelik 2 tulum)	Tulum	492,80	39,42
3	Zırmık [zırnih]	Kıyye	3,20	0,25
4	Lüle-i istife [lületaş]	Sandık	616,40	49,31
5	Kurşun (hâm)			Rayicinden
6: KİMYA				
1	Mor toprak	Kıyye	4,70	0,37
2	Güherçile ve latron [natron] (Mısır)			Rayicinden
3	Altınbaş tiryak (taklîdi, kâzib)	Kıyye	26,50	2,12
4	Tiryak (ednâ, kâzib)	Kıyye	13,30	1,06
5	Gülbahar	Kıyye	2,00	0,16
6	Mürekkeb (harcî)	Kıyye	2,70	0,21
7	Mürekkeb (kuru)	Kıyye	9,90	0,79
8	Gül yağı	Miskal	11,80	0,94
9	Gülâb	Kıyye	2,00	0,16
10	Sabun	Kantar	136,50	10,92
11	Tutkal	Kıyye	2,50	0,20
12	Çiriş	Kıyye	3,90	0,31
7: HAM POSTLAR, DERİLER, KÖSELELER, KÜRKLER, SARACİYE EŞYASI ve HAYVAN BAĞIRSAĞINDAN YAPILAN ÜRÜNLER				
7.1: Ham Postlar, Deriler, Köseleler				
7.1.a: Tabaklanmamış				
1	Cild-i bakar (sagîr, kebîr)			Rayicinden
2	Koyun ve keçi cildi	Adet	6,30	0,50
3	Kuzu ve sagîr keçi cildi	Adet	3,10	0,24
4	Post (Ankara, beyaz, elvân)			Rayicinden
5	Tavşan cildi (Anadolu) (100 adet)	Adet	157,30	12,58
6	Tavşan cildi (Rumeli) (100 adet)	Adet	94,40	7,55
7	Gön (kuru, tuzlu, manda)			Rayicinden
7.1.b: Tabaklanmış (ya da işlenmiş)				
1	Meşin (Âsitâne)	Adet	3,30	0,26
2	Davlun kösele (Âsitâne)	Adet	30,80	2,46
3	Kafalı etek (Âsitâne)	Adet	24,70	1,97
4	Sahtiyân (Kayseri, Eğin) (1 topta 5 adet)	Top	86,50	6,92
5	Sahtiyân (kırmızı, Uşak, Tosya) (1 topta 6 adet)	Top	83,10	6,64
6	Sahtiyân (siyah, Isparta, Konya, İzmir, Uşak ve Şumnu)	Adet	11,10	0,88
7	Sahtiyân (siyah ve sarı, İslimye, Çırpan, Karlova ve mahâll-i sâire)	Adet	6,90	0,55
8	Sahtiyân (al, Rumeli)	Adet	13,90	1,11
9	Sahtiyân (Ereğli, Balıkesir)	Adet	12,50	1,00
10	Kösele (Aydın)	Adet	25,70	2,05

11	Kösele (Gerede)	Adet	32,20	2,57
12	Pişmiş kösele (manda, kara sığır)	Adet	48,20	3,85
13	Meşin (al, Anadolu, Rumeli)	Adet	5,30	0,42
14	Meşin (Anadolu ve Rumeli)	Adet	3,20	0,25
15	Tirşe	Adet	3,30	0,26
7.2: Saraciye Eşyası ve Hayvan Bağırsağından Yapılan Ürünler				
1	Yular	Deste	16,50	1,32
2	Başlık, dizgin, kuskun, zahme ve kolan (1 destesi 10 adet)	Deste	52,50	4,20
3	Kaltak (ağaç) [kuskunsuz eyer]	Adet	4,00	0,32
4	Kolan (sâde)	Kıyye	26,30	2,10
5	Telli kolan (enli, ensiz) (1 destesi 10 adet)	Deste	58,50	4,68
6	Kiriş	Deste	15,20	1,21
7.3: Kürkler				
1	Nâfe ve Cılkava [cılıkafa] (Erzurum)	Tulum	150,00	12,00
2	Nâfe ve Cılkava (Anadolu)	Tulum	83,30	6,66
3	Kasıklı göğüs (Anadolu) [deri]	Çift	21,30	1,70
4	Vaşak (Erzurum)	Adet	150,00	12,00
5	Zerdeva (Anadolu, Rumeli)			Rayicinden
6	Tilki (Anadolu)	Adet	8,00	0,64
7	Kunduz	Adet	30,00	2,40
8	Kurt (Anadolu)	Tulum	83,30	6,66
9	Çakal (Anadolu)	Adet	8,00	0,64
10	Göcen hurdesi	Kıyye	20,00	1,60
11	Göcen			Rayicinden
12	Çakal (Anadolu)	Tulum	60,00	4,80
13	Kedi (Anadolu)	Tulum	33,30	2,66
14	Kedi paçası (Anadolu)	Tulum	36,70	2,93
15	Kurt (Anadolu)	Adet	14,70	1,17
16	Sansar (Anadolu)	Adet	33,30	2,66
17	Sırt (Anadolu) [deri]	Tulum	106,70	8,53
18	Kuzu (Rumeli)	Tulum	46,70	3,73
19	Cılkava (Bosna)	Tulum	266,70	21,33
20	Nâfe (Bosna)	Tulum	240,00	19,20
21	Nâfe (Rumeli)	Tulum	166,70	13,33
22	Kedi-i Rumili	Adet	6,70	0,53
23	Cılkava (Rumeli)	Tulum	233,30	18,66
24	Cılkava (Ohri)	Tulum	400,00	32,00
25	Nâfe (Üsküp)	Tulum	166,70	13,33
26	Nâfe (Ohri)	Tulum	300,00	24,00
27	Nâfe (Kalavros)	Tulum	100,00	8,00
28	Cılkava (Bosna, Kalavros)	Tulum	166,70	13,33
29	Nâfe (Rumeli, Kalavros)	Tulum	90,00	7,20
30	Zağara (sırt) (Bosna, Rumeli ve Kalavros) (1 destesi 20 adet)	Deste	46,70	3,73

31	Zağara (cılıkava) (1 destesi 20 adet)	Deste	100,00	8,00
32	Tilki kafası (Bosna, Rumeli)	Tulum	266,70	21,33
33	Tilki paçası	Tulum	46,70	3,73
34	Saz kedisi	Tulum	46,70	3,73
35	Tilki kafası (Rumeli, evsât)	Tulum	116,70	9,33
36	Tilki (Rumeli)	Adet	18,00	1,44
37	Tilki (Bosna)	Adet	36,70	2,93
38	Zağara (boğaz)	Çift	80,00	6,40
39	Zerdeva (nâfesi)			Rayicinden
40	Zerdeva (paça)			Rayicinden
41	Zerdeva (hurde)			Rayicinden
42	Sansar kafası (Rumeli)	Tulum	233,30	18,66
43	Sansar paçası (Rumeli)	Tulum	266,70	21,33
44	Sansar (Rumeli)			Rayicinden
45	Sansar paçası (a'lâ)			Rayicinden
46	Sansar hurdesi	Kıyye	150,00	12,00
47	Sansar (tüysüz)	Adet	6,70	0,53
48	Göcen paçası			Rayicinden
49	Keçi	Tulum	14,70	1,17
50	Kurt (Rumeli)	Tulum	76,70	6,13
51	Kedi (siyah, Rumeli)	Tulum	183,30	14,66
52	Kedi paçası (siyah)	Tulum	80,00	6,40
53	Vaşak (Rumeli)			Rayicinden
54	Fare			Rayicinden
55	Zerdeva kafası			Rayicinden
8: AĞAÇ ve AHŞAP EŞYA				
1	Kereste (bi'l-cümle)			Rayicinden
2	Şimşir (bi'l-cümle Anadolu, Rumeli)	Kantar	12,60	1,00
3	Varil tahtası			Rayicinden
4	Ağaç kavı	Kıyye	26,30	2,10
5	Mantar kavı	Kıyye	6,50	0,52
9: DOKUMA				
9.1: İpek				
1	Kamçıbaşı			Rayicinden
2	Kuru koza (Amasya'dan mâ-adâ bi'l-cümle)	Kıyye	74,50	5,96
3	Koza (Amasya)			Rayicinden
4	Delikli koza			Rayicinden
5	Çifte koza			Rayicinden
6	Lîka (dubiyun ve firizun ta'bir olunur) [lök] [doppioni & falloppa]			Rayicinden
7	Kılbdan (Âsitâne)	Miskâl	4,30	0,34
8	Harîr Kazaziye (Âsitâne)	Kıyye	308,20	24,65
9	Eğirme	Kıyye	78,90	6,31

10	Harîr kaytan (Golos)	Kıyye	262,80	21,02
11	Harîr (Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de kâin bi'l-cümle makinelerde hâsıl olan)	Kıyye	217,30	17,38
12	Harîr (Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de kâin bi'l-cümle mancınıklarda hâsıl olan)	Kıyye	155,00	12,40
13	Harîrî (Kıbrıs, Aydın, Menteşe, Sakız, Girit, Sığla, Halep, Beyrut, Sayda ve Şam)	Kıyye	108,50	8,68
14	Harîr (elvân)	Kıyye	246,60	19,72
15	Meles, Bürümcük (Âsitâne)	Top	66,20	5,29
16	Cehre bürümcük	Adet	26,50	2,12
17	Eleklik bürümcük	Top	52,90	4,23
18	Oyabaş bürümcük	Adet	7,90	0,63
19	İbrâhimiye	Top	57,90	4,63
20	Sevâyi (ağır, Halep)	Top	295,60	23,64
21	Sevâyi (evsât, Halep)	Top	197,10	15,76
22	Sevâyi (ednâ, Halep)	Top	65,70	5,25
23	Meles (Bursa) (1 topu 22 zirâ')	Top	72,30	5,78
24	Gezî (Isparta, Bursa) (1 topu 26 zirâ')	Top	118,30	9,46
25	Hakir, İbrâhimiye, Kitâbî (Dürzi Dağı) (1 topu 9-10 zirâ' kadar)	Top	41,20	3,29
26	Paten [peten, brokar]	Top	198,50	15,88
9.2: Yün ve Hayvan Kılı				
1	Yapağı (Anadolu, Rumeli ve Dersaadet'in yıkanmamış kireçli ve kirlî yapağı)	Kantar	192,00	15,36
2	Yapağı (Anadolu, Rumeli ve Dersaadet'in yıkanmış yapağı)	Kantar	234,00	18,72
3	Yapağı (yıkanmamış, kireçli) (Beriyetü'ş-şam, Trablusgarp, Bağdat ve ol havâlilerde husûle gelen)	Kantar	134,50	10,76
4	Yapağı (yıkanmış) (Beriyetü'ş-şam, Trablusgarp, Bağdat ve ol havâlilerde husûle gelen)	Kantar	164,00	13,12
5	Tiftik, Finik (Ankara, Konya, Kastamonu, Gerede ve Beypazarı)	Kıyye	20,50	1,64
6	Dehrem (Platun ta'bir olunur bi'l-cümle dehrem) [siyah keçi yünü]			Rayicinden
7	Rişte-i tiftik (Ankara, bi'l-cümle)	Kıyye	25,90	2,07
8	Tiftik (Van)	Kıyye	10,00	0,80
9	Şâlî (Âsitâne) (1 topu 27 zirâ')	Top	178,70	14,29
10	Aba (asker için, Balıkesir, Pazarcık ve Filibe) (1 topu 11 zirâ')	Top	22,00	1,76
11	Selanik abası (beyaz, siyah) (1 topu 12-17 zirâ' kadar)	Top	30,00	2,40
12	Kalçınlık aba (İslimye) (1 sarması 3 zirâ')	Sarma	23,30	1,86
13	Aba (siyah, İslimye) (1 topu 9-11 zirâ' kadar)	Top	36,70	2,93
14	Şayak	Zirâ'	3,30	0,26
15	Şâlî (Ankara) ve Sof (enli, ensiz) (1 topu 32 zirâ')	Top	424,00	33,92
16	Şâlî (Tosya)			Rayicinden
17	Muhayyer [moher] (Tosya) ve Papas [papazi]	Top	29,40	2,35

18	Aba (15 kat yün kaytan ile dikilmiş, İslimye ve Zağra, a'lâ)	Adet	40,00	3,20
19	Kazan abası (7 katlı)	Adet	26,70	2,13
20	Yağmurluk aba (Filibe ve Zagra)	Adet	73,30	5,86
9.3: Pamuk				
1	Penbe-i hâm (Anadolu, Kıbrıs, Boğaz)	Kantar	270,00	21,60
2	Penbe-i hâm (Rumeli)	Kantar	257,20	20,57
3	Rişte-i tire (elvân)	Kıyye	19,80	1,58
4	Rişte-i penbe (İzmir, beyaz, elvân)	Kıyye	13,00	1,04
5	Rişte-i penbe (argaç ve boğası)	Kıyye	9,70	0,77
6	Rişte (sürh)	Kıyye	19,70	1,57
7	Rişte (Sakız)	Kıyye	13,10	1,04
8	Alaca (Vefa, ednâ) (1 topu 9-10 zirâ' kadar)	Top	16,50	1,32
9	Çit (Âsitâne)	Top	16,50	1,32
10	Kirpâs-ı idâre (1 topu 12 zirâ')	Top	49,60	3,96
11	Kirpâs-ı penbe (1 topu 12 zirâ')	Top	13,30	1,06
12	Basma hasse (1 topu 20 değirmi)	Top	12,30	0,98
13	Alaca (Manisa) (1 dengi 100 top)	Denk	385,70	30,85
14	Alaca (Tire ve Bord?)	Top	5,20	0,41
15	Boğası ve Alaca (Hamid, Denizli, elvân)	Kıyye	14,20	1,13
16	Kirpâs-ı penbe (Merzifon)	Top	16,40	1,31
17	Kemerlik (ta'bîr olunur kirpâs, Kastamonu)	Top	5,80	0,46
18	Kirpâs (Gördes, enli, ensiz) (1 dengi 50-55 top kadar)	Denk	411,80	32,94
19	Kirpâs (esvâblik, Gördes)	Top	7,00	0,56
20	Kirpâs (Alanya, enli)	Top	5,80	0,46
21	Kirpâs (Alanya, ensiz)	Top	4,70	0,37
22	Kirpâs (Menemen)	Top	9,20	0,73
23	Astar (Kastamonu) (1 dengi 60 top, beher topu 18-19 zirâ' kadar) [estâr]	Denk	450,00	36,00
24	Astar (Taşköprü)	Top	3,90	0,31
25	Astar (Hamid) (1 dengi 60 top)	Denk	443,50	35,48
26	Astar (Kayseri, Sivas, Gelibolu)			Rayicinden
27	Astar (Geyve)			Rayicinden
9.4: Pamuk-İpek Karışımı				
1	Tire-i kazaziye	Kıyye	52,90	4,23
2	Bindallı	Top	99,30	7,94
3	Damgahane	Top	52,90	4,23
4	Çitari (Asitane), Kutnî, Hakir	Top	66,20	5,29
5	Alaca (Vefa, a'lâ) (1 topu 9-10 zirâ' kadar)	Top	33,10	2,64
6	Alaca (Halep)	Top	38,50	3,08
7	Alaca (Şam), Kitâbî, Çitari	Top	70,70	5,65
6	Gülmez	Top	82,70	6,61
9	Kutnî (Şam)	Top	66,70	5,33
10	Kutnî (Halep)	Top	53,30	4,26

11	Kutnî (Bursa)	Top	83,20	6,65
12	İpekli kitâbî (Halep, Hama)	Top	29,50	2,36
13	Hakir (Bursa)	Top	65,70	5,25
9.5: Dokumaya Elverişli Diğer Bitkisel Lifler, Keçe ve Sicimler				
1	Keten (İzmit)	Kıyye	3,30	0,26
2	Kendir (Kastamonu)	Kıyye	1,80	0,14
3	Kendir (İzmit)	Kıyye	2,40	0,19
4	Keten ipliği (Hamalat-ı Tire ta'bir olunur) [kettân]	Kıyye	31,50	2,52
5	Rişte-i keten (Anadolu)	Kıyye	13,00	1,04
6	Rişte-i keten (tura)	Kıyye	16,20	1,29
7	Rişte-i keten (mergule)	Kıyye	8,40	0,67
8	Rişte (keleb, Sürmene)	Kıyye	16,20	1,29
9	Rişte (Karacalar)	Kıyye	19,40	1,55
10	Rişte (Beypazarı)	Kıyye	16,20	1,29
11	Rişte (Kastamonu, Geyve, Alanya)	Kıyye	9,70	0,77
12	Rişte (Manastır)			Rayicinden
13	Kirpâs-ı keten (Anadolu)	Kıyye	12,80	1,02
14	Kirpâs-ı keten (a'lâ, Rize)	Kıyye	64,30	5,14
15	Kirpâs-ı keten (ednâ, Rize)	Kıyye	25,70	2,05
16	Kirpâs (Merzifon)	Top	5,80	0,46
17	Kebe (kaba, Zağra)	Kıyye	9,90	0,79
18	Kebe (ince, Zağra)	Kıyye	26,30	2,10
19	Kebe (İslimye)	Adet	65,70	5,25
20	Tiftik kebe	Adet	230,00	18,40
21	Kebe (Bosna)	Adet	26,30	2,10
22	Dağ Kebesi	Adet	29,50	2,36
23	Braşol kebesi	Adet	98,50	7,88
24	Balık ağı			Rayicinden
25	Ispavli	Kıyye	9,90	0,79
9.6: Halı ve Kilimler				
1	Kaliçe (Golos)	Kıyye	88,10	7,04
2	Kaliçe (Golos, elvân)			Rayicinden
3	Uşak Halısı	Kıyye	25,20	2,01
4	Keçe-i zili (Uşak)	Kıyye	19,40	1,55
5	Kilim-i sayishâne (kebîr)	Adet	49,30	3,94
6	Kilim-i sayishâne (sağır)	Adet	26,30	2,10
7	Kilim (asker yataklığı için)	Adet	13,10	1,04
8	Keçe (Selanik) [keçe halı]	Kıyye	19,70	1,57
9	Keçe (İzmit)	Adet	13,10	1,04
10	Keçe (Kayseri)	Adet	16,40	1,31
11	Seccade (Kudüs, İzladi, Kula), Kaliçe (Gördes) ve seccade-i sâire			Rayicinden
12	Kilim (Türkmen)	Adet	128,60	10,28
13	Keçe (Karahisar, beyaz, elvân)	Adet	12,30	0,98

9.7: Havlu, Peştamal vb.				
1	Akbaş peştamal, havlu (Âsitâne)	Çift	10,60	0,84
2	Akbaş peştamal (Bursa)	Çift	9,80	0,78
3	Akbaş peştamal (Geyve)	Çift	7,90	0,63
4	İpekli peştamal (Kırkkalem ta'bir olunur, Âsitâne)	Çift	49,60	3,96
5	İpekli peştamal (âdi)	Çift	19,80	1,58
6	Peştamal (Bursa)	Çift	16,70	1,33
7	Peştamal (Geyve)	Çift	9,90	0,79
8	Peştamal (Selanik)	Çift	16,30	1,30
9	Fûta (Bursa)	Çift	32,20	2,57
10	Fûta (Sâde, Hama)	Çift	46,70	3,73
11	Fûta (telli, Hama)	Çift	128,60	10,28
12	Havlu (Geyve)	Kıyye	24,60	1,96
13	Havlu (Karaferye)	Kıyye	39,40	3,15
14	Havlu (kâzib işleme)	Adet	6,60	0,52
15	Peşkir (Hama, telli, sâde)	Adet	257,20	20,57
16	Basma silecek	Adet	6,60	0,52
17	Basma silecek (Bursa)	Çift	9,90	0,79
18	Silecek (Kıbrıs)	Adet	13,30	1,06
19	Silecek, Havlu (Bursa, kebîr, sagîr)	Kıyye	33,90	2,71
9.8: Şerit ve Kaytanlar ile Muşamba				
1	Tire saçak	Kıyye	33,10	2,64
2	Yün harc	Kıyye	49,60	3,96
3	Filibe abası (sivrikaya ve kurd-i yavuz ta'bir olunur, elvân) (1 topu 17-19 zirâ' kadar)	Top	43,30	3,46
4	Tiftik aba (İslimye) (1 topu 11 zirâ')	Top	53,30	4,26
5	Aba kaytanı (Rumeli)	Kıyye	26,30	2,10
6	Aba kaytanı (Golos)	Kıyye	39,40	3,15
7	Hüseyinî harc	Kıyye	165,40	13,23
8	Sicimli harc	Kıyye	99,30	7,94
9	Şerît (Âsitâne)			Rayicinden
10	Sarma ve sim tel (Âsitâne)			Rayicinden
11	Fener muşambası [muşamma']	Adet	2,00	0,16
9.9: Giyim Eşyası				
1	Karavana dizlik	Kıyye	26,50	2,12
2	Hârçlı şalvar (enli)	Adet	86,70	6,93
3	Şalvar, Potur (bayağı)	Adet	40,00	3,20
4	Potur (tiftik abadan)	Adet	46,70	3,73
5	Saltamarka (âdi)	Adet	19,80	1,58
6	Saltamarka (sagîr)	Adet	9,90	0,79
7	Demir koparan (aba) [1 ve 3 katlı, ednâ]	Adet	23,30	1,86
8	Demir koparan (tiftik abadan, evsât)	Adet	33,30	2,66
9	Gömlek (kîrpâs-ı penbe)	Adet	9,90	0,79

10	Gömlek (meles)	Adet	29,80	2,38
11	Gömlek (kaba, Konya)	Adet	6,50	0,52
12	Meles gömlek (Bursa)	Adet	26,30	2,10
13	Don (kirpâs-ı penbe)	Adet	6,60	0,52
14	Don (meles)	Adet	23,20	1,85
15	Çorap (Yörük, kaba)	Kıyye	18,90	1,51
16	Çorap (Drama, Selanik)	Kıyye	62,90	5,03
17	Çorap (Edirne, Zağra)	Kıyye	37,80	3,02
18	Çorap (Filibe, Pazarcık)	Kıyye	94,40	7,55
19	Çorap (Golos)	Kıyye	88,10	7,04
20	Çorap (Golos, elvân)			Rayicinden
21	Aba kalçm (1 destesi 10 çift)	Deste	66,70	5,33
22	Üstlük	Adet	2,00	0,16
23	Ağabani (Âsitâne) [âbâni]	Adet	9,90	0,79
24	Destâr	Adet	9,90	0,79
25	Kalemkâr yemeni (kebîr, a'lâ)	Adet	6,20	0,49
26	Kalemkâr yemeni (vasat)	Adet	4,60	0,36
27	Kalemkâr yemeni (sagîr, ednâ)	Adet	1,50	0,12
28	Üsküdar yemenisi	Top	27,80	2,22
29	Ağabani (Bağdat) [âbâni]	Adet	64,30	5,14
30	Helâlî şal (Tunus)	Adet	97,80	7,82
31	Donluk şal (Tunus)	Adet	52,20	4,17
32	Beyaz şal (Tunus)	Adet	26,10	2,08
33	Elvân şal (Tunus)	Adet	32,60	2,60
34	Şal (Karacalar)	Adet	13,00	1,04
35	Trablus kuşağı (harîr)	Kıyye	262,80	21,02
36	Kuşak (Tunus)	Adet	46,70	3,73
37	Humus kuşağı	Adet	39,40	3,15
38	Şerbab kuşak (harîrli)	Adet	97,80	7,82
39	Bamri kuşak	Adet	77,20	6,17
40	İplik şerbab kuşak	Adet	28,90	2,31
41	Tallat kuşak			Rayicinden
42	Hama kuşağı	Adet	15,40	1,23
43	Karacalar kuşağı (beyaz, elvân)	Kıyye	10,50	0,84
9.10: Döşemelik				
1	Döşemelik ihrâm ve yastık (al)	Kıyye	39,40	3,15
2	Battaniye, İhrâm (beyaz, elvân, Tunus)			
3	İhrâm (beyaz, elvân, Rumeli)	Kıyye	22,50	1,80
4	Sofra [örtüsü] (Kıbrıs)	Adet	10,00	0,80
5	Sofra [örtüsü] (Hama, telli, sâde)	Adet	257,20	20,57
6	Çarşaf (elvân, Manisa)	Top	5,80	0,46
7	Yorgan yüzü	Adet	6,60	0,52
8	Çit yorgan yüzü (Kastamonu) (1 dengi 60 top)	Denk	566,50	45,32
9	Çit yorgan yüzü (Tokat) ve Boğası (elvân)	Top	6,30	0,50

10	Oda Takımı (Kıbrıs)			Rayicinden
11	Yorgan yüzü (Kıbrıs)	Adet	10,00	0,80
12	Döşek ve şilte (Kıbrıs)	Adet	13,30	1,06
13	Fasle (?), Yastık, Bohça (Kıbrıs)	Adet	13,30	1,06
14	Bâlîn (Bilecik)	Çift	38,50	3,08
15	Döşeme bâlîn (Bilecik)	Çift	57,90	4,63
16	Döşeme bâlîn (Üsküdar)			Rayicinden
17	Telli bâlîn (Bilecik)	Çift	209,00	16,72
18	Beledî (Bursa)	Çift	19,60	1,56
19	Beledî (Merzifon)	Çift	26,10	2,08
9.11: Çuval				
1	Mûy-tâb ta'bîr olunur tehî garâr (kızıl, Rumeli, Anadolu)	Kıyye	7,80	0,62
10: AYAKKABI ve BAŞLIKLAR				
1	Gayr-i ez kundura haffâf	Çift	7,90	0,63
2	İşleme haffâf			Rayicinden
3	Çizme (siyah, kırmızı)			Rayicinden
4	Çizme (sarı)	Çift	23,20	1,85
5	Bartın yemenisi	Çift	14,70	1,17
6	Terlik	Çift	4,00	0,32
7	Aba terlik (kebîr) (1 destesi 10 çift) [pantuflla]	Deste	26,70	2,13
8	Aba terlik (sagîr) (1 destesi 10 çift) [pantuflla]	Deste	13,30	1,06
9	Nalın (harcî) [na'leyn]	Çift	2,70	0,21
10	Külâh (Âsitâne)	Adet	3,30	0,26
11	Tunus fesi (kebîr, a'lâ, ednâ) (1 kâğıdı 4 adet)	Kâğıt	113,30	9,06
12	Tunus fesi (sagîr) (1 destesi 12 adet)	Deste	113,30	9,06
13	Tunus fesi (Mecidiye ta'bîr olunur) (1 kâğıdı 4 adet)	Kâğıt	66,70	5,33
14	Aba üskûf (1 destesi 10 adet)	Deste	10,00	0,80
15	Külâh (Bursa)	Adet	3,30	0,26
11: KIYMETLİ ve TAKLİT EŞYALAR ile AKSESUARLAR				
1	Altın varak (Âsitâne)	Tefe	92,50	7,40
2	Hâtem (kâzib) (1.000 adet)	Adet	66,20	5,29
3	Halhal (1.000 adet)	Adet	49,30	3,94
4	Tesbih (Kudüs)	Kıyye	9,80	0,78
12: ADİ METALLERDEN EŞYALAR				
1	Nal (160 adet içeren 40 kimlik 1 değnek) [na'1]	Değnek	131,40	10,51
2	At mihî	Kıyye	19,70	1,57
3	Mismâr (İzmit)	Kıyye	5,30	0,42
4	Âhen na'1çe [demir nalça]	Kıyye	6,50	0,52
5	Kepkep (ta'bîr olunur kafesçi çivisi)			Rayicinden
6	İğne (Mudurnu)	Kıyye	6,50	0,52
7	Nuhâs leğen, ibrik	Adet	82,70	6,61
8	Nuhâs evânî (Âsitâne)	Kıyye	26,50	2,12
9	Nuhâs (müsta'mel)	Kıyye	16,50	1,32

10	Nuhâs evâni (Tokat)	Kıyye	19,70	1,57
11	Nuhâs evâni (Trabzon)	Kıyye	23,00	1,84
12	Nuhâs evâni (Kastamonu) ve Kahve ibriği	Kıyye	26,30	2,10
13	Nuhâs (kôhne)	Kıyye	9,30	0,74
14	Nuhâs (külçe)			Rayicinden
15	Terazi dirhemi (pirinç)	Kıyye	19,80	1,58
16	Terazi dirhemi (tunç)	Kıyye	16,50	1,32
17	Tombak zarf (1 destesi 10 adet)	Deste	19,80	1,58
18	Pirinç devât [divit]			Rayicinden
19	Tunç evâni	Kıyye	23,20	1,85
20	Bıçak, çakı, mikrâs [makas], keser (Gabrovo) (2 kutusu 120 kıyye)	Kutu	473,00	37,84
21	Âsiyâb-ı kahve (kahve değirmeni)	Adet	16,40	1,31
22	Asma kilit (Filibe) (1 destesi 10 adet)	Deste	12,80	1,02
23	Âhen rikâb [demir üzengi]	Çift	9,90	0,79
24	Gem	Deste	52,50	4,20
25	Çan	Kıyye	13,20	1,05
13: SİLAHLAR ve AKSAMLARI				
1	Piştov (Prizren ve Kalkandelen)	Çift	29,50	2,36
2	Piştov (a'lâ, Prizren)			Rayicinden
3	Tüfek namlusu (hârre ve sarma)	Adet	46,00	3,68
14: ÇEŞİTLİ EŞYA				
1	Hasır süpürgesi (1 arabası 2000 adet)	Araba	1.314,00	105,12
2	Marpuç [marpîç]	Deste	59,60	4,76
3	Fildişi tarak (Âsitâne)	Kıyye	123,30	9,86
4	Tarak (şimşir) (1 kasada 5500 adet)	Kasa	246,30	19,70
5	Tarak (ağaç) (1 kasada 5500 adet)	Kasa	131,40	10,51
6	Boyama kaşık (1 destesi 10 adet)	Deste	6,60	0,52
7	Kaşık (şimşir, beyaz, siyah)	Kıyye	4,90	0,39
8	Kaşık (sedefli, mercanlı) (1 destesi 10 adet)	Deste	9,80	0,78
9	Kaşık (ağaç, bi'l-cümle)	Kıyye	2,60	0,20
10	Fincan (Kütahya)	Küfe	98,50	7,88
11	Mısır'dan hâsıl olan eşyanın kaffesi			Rayicinden

Ek 2: Tarife Defterlerinin Giriş ve Sonuç Kısımları:

Giriş

“[Taraf ülke] mahsûlât-ı arziye ve harsiye ve sinâyesinden olarak [Taraf ülke] tüccarı ve tebaasının gayr-i ez-memnûât Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne’ye getirdükleri ve Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne mahsûlât-ı arziye ve harsiye ve sinâyesinden bi’l-mübâyaa kendü memleketlerine veyahut diyâr-ı âhere nakl için tebaa-i merkûmenin ve gerek vekillerinin Memâlik-i Şâhâne’nin her bir mahallinden mübâyaa eyledikleri her nev’ emtia ve eşya üzerine edası lâzım gelen gümrük rûsûmatıçün [1847 sene-i milâdiyesi Kanûn-ı Sâni’sinden itibaren 7 sene müddetle ol vaktin rayicine göre tanzim olunmuş olan tarifenin müddeti münkaziye olmuş ise de bazı esbâb-ı mânia haylûletiyile tecdîdi te’hir eylemiş olduğuna ve]³⁸ ber-mûceb-i muâhede tecdîd-i tarifeye tarafeyn tâlib bulunduğuna binâen taraf-ı Devlet-i Aliyye’den [Taraf ülke] Sefâreti cânibinden tayin kılınan memurlar bi’d-defaât içtimâ ederek bir kıta tarife defteri tanzim olunmuş olmağla Memâlik-i Mahrûse ile [Taraf ülke] memâliki mahsûlât ve emtiasının ber-vech-i âti tarifelerine ibtidâr olunur.”

Sonuç

“[Taraf ülke] tüccarının ber-vech-i bâlâ gayr-i ez-memnûât Memâlik-i Şâhâne’ye getirdikleri ve ondan alıp götürdükleri kâffe-i emtia ve eşyanın ahz olacak resm-i gümrüğü ber-mûceb-i muâhede-i cedîde %8 olarak tayin kılınmış ve alınacak resm-i gümrük zikr olunan muâhede-i cedîde iktizâsınca iskele kıymetlerinden olması meşrût (şart koşulmuş) bulunmuş olduğundan işbu tarifede tüccâr-ı merkûmenin külliyyet (bütünlük) üzere alıp sattıkları fiyatlar üzerine yüzlük mecdiye altını, 100 kuruş itibarıyla tahkik olunan kıymetlerini iskele kıymetlerine indirmek için %10’u tenzil olunduktan sonra sâfi kıymetleri üzerine resm-i gümrükleri tayin ve tarif olunmağla ol vechile ahz u tahsil olunacaktır.

İhracat için %8 hesabıyla gösterilmiş olan resm-i gümrük; tarife-i mezkûrenin yalnız 1. senesi hakkında olduğundan, 2. sene ibtidâsında bundan bir semen tenziliyle %7 ve 3. sene kezâlik bir seb’ tenziliyle %6’ya indirilerek yani bu hesâb üzere resm-i mezkûr 8. senede %1’e ininceye değin her sene %1’i tenzil edilerek ona göre istihsâl kılınıp, 8. sene ile ondan sonra gelecek senelerde yalnız %1 hesabıyla ve gümrük masrafı mukâbilinde olarak ahz kılınması muâhede-i cedîde iktizâsından olmağla gümrüklerde bu vechile icrâ kılınacaktır.

Tarifede ismi mevcûd ve mukayyed olmayan veyahut ismi mukayyed olub da bahâsı tayin olunmayarak râyice bırakılmış olan emtia ve eşya, rayiç ve kıymetine göre bi’l-hesâb (hesap ederek);

İhracattan ise ber-vech-i muharrer rayiç-i vakit üzere kıymetinden %10 tenzil olunduktan sonra geriye kalacak bahâsından eşya-yı muarrefede olacağı gibi her sene %1’i tenziliyle resm-i gümrük alınacaktır.

[Taraf ülke] mahsûlâtından olarak Memâlik-i Mahrûse’ye ithal olunan emtia ve eşyadan mütemâdiyen %8 alınıp;

Eğer muarref olmayan veyahut tarifede rayice bırakılan eşya gelir ise kezâlik kıymetinden %10 tenziliyle % dâimen 8 alınacaktır.

Tahsilâtın Nev’i:

Ve işbu ithalat ve ihracattan alınacak resm-i gümrük, fiyat-ı mirî üzere altın ve gümüş meskûkât-ı hâlise olarak tahsil olunup rûsûm-ı mezkûre için verilecek yüzlük mecdiye altını, 100 kuruş hesabıyla ve bunun aksâmı olan altın ve gümüş meskûkât-ı hâlise âna göre;

³⁸ Parantez içindeki kısımlar birbirinden farklıdır. Metindeki hali yalnız İngiltere defterine aittir. Diğer ülke defterlerinde ise şu şekildedir:

Amerika: Parantez içi metin yoktur.

Rusya ve İtalya: “Bundan akdem müddet-i malûme ile ol vaktin rayicine göre ...”

Belçika: “1846 sene-i milâdiyesi Mart’ı ibtidâsından itibaren 8 sene müddetle ol vaktin rayicine göre ...”

Hollanda: “1847 sene-i milâdiyesi Şubat’ı 21. gününden itibaren 7 sene müddetle ol vaktin rayicine göre ...”

Danimarka: Parantez içi metin yoktur ve cümle şu şekilde devam eder “rûsûmatıçün bu defa ber-mûceb-ı muâhede tarife tanzimine tarafeyn tâlib bulunduğuna ...”

Almanya: “1847 sene-i milâdiyesi Teşrin-i Evvel’inden 1855 senesi Mart’ının 13. gününe kadar ol vaktin rayicine göre ...”

İspanya: “1847 sene-i milâdiyesi şehr-i Nisan’ının 21. gününden itibaren ol vaktin rayicine göre ...”

İsviç ve Norveç ile Avusturya: “1847 sene-i milâdiyesi Kanûn-ı Sâni’sinden itibaren müddet-i malûme ile ol vaktin rayicine göre ...”

Ve 5 adet gümüş mecrediye, 1 altın mecrediye bedeline 100 kuruş itibarıyla;

Ve meskûkât-ı ecnebiye bu tespit üzere darphane fiyatı vechile peşinen ahz olunacaktır.

Ve Dersaadet'te tüccâr, altın mecrediye yine 100 kuruş hesabıyla olmak üzere mezkûr mecrediye altını yerine borsadaki en ziyâde yüksek fiyatı üzerine kâime-i nakdiye vermek isterler ise câiz olacağından, bunun için bir gün evvel borsada mecrediye altını kâime itibarıyla her kaç kuruş idiye, beher gün borsadan celb ile gümrükte alâ-melei'n-nâs (herkesin önünde) ta'lik kılınacak (asılacak) borsa pusulasından münderiç olan (içinde bulunan) en yüksek fiyatı hesabıyla bir mecrediye altını bedeline kaç kuruşluk kâime-i nakdiye vermeleri lâzım gelir ise ol hesâb üzere kâime-i mezkûre dahi kabul kılınacaktır.

Ve bu vechile meskûkât-ı hâlise yerine mecrediye altını 100 kuruş hesabıyla kâime-i nakdiyenin kabulü şimdiki halde yalnız Dersaadet'e mahsûs ve münhasır olacaktır.

Ve amma taşralarda dahi kaime-i nakdiye tedâvül edecek olduğu halde ora gümrüklerinde dahi ânifen (yukarıda) Dersaadet gümrükleri hakkında zikri geçtiği misüllü yüzlük mecrediye altını bedeline her kaç kuruşluk kâime verilmek lazım gelir ise ol hesâb üzere kâime-i mezkûre kabul olunacak ise de bunun suret-i tediyesi (ödeme sureti) hakkında şimdiden yani kable'l-vuku' (olmadan önce) "meçhul üzerine bir kâidenin" vaz' ve tayini mümkün olmayacağından taşra gümrükleri hakkında işbu kaimenin suret-i tediyesi meselesi şimdilik mevkûf bırakılarak, icap eder ise ba'de-mâ (bundan sonra) görünecek ahvâl üzerine Bâb-ı Âlî ile devlet-i müşârün-ileyhâ sefâreti arasında iktizâsına bakılacak ve ol vakte kadar taşra gümrüklerinde resm-i gümrük bâlâda beyânı sebkât ettiği (geçtiği) vechile yüzlük mecrediye altını 100 kuruş hesabıyla ve bunun aksâmı olan altın ve gümüş meskûkât-ı hâlise âna göre ve 5 adet gümüş mecrediye bir altın mecrediye bedeline 100 kuruş itibarıyla ve meskûkât-ı ecnebiye bu nispet üzere olan darphane fiyatı vechile ahz kılınacaktır.

Ve ber-vech-i muharrer tarifede olmayan emtianın hîn-i zuhûrunda ve gerek tarifede rayiç kıymetinden resm-i gümrük alınmak üzere mukayyed olan emtia ve eşya hakkında fiyat takdirinden dolayı gümrük memurlarıyla tüccar beyninde uyuşulamayıp da münâzi' (çekişme) zuhûr eylediği halde usûl-ı kadîmesi üzere resm-i gümrüğü aynen verilip alınacaktır.

Geçerlilik:

Ve 1278 sene-i hicriyesinde vâki' Mart'ın 1.³⁹ ve 1862 sene-i milâdiyesi alafranga Mart'ının 13. gününden (13 Mart 1862) itibaren 1285 senesinde vâki' olacak Mart'ın 1. ve 1869 senesi alafranga Mart'ının 13. gününe (13 Mart 1869) kadar gerek Dersaadet Gümrüğü ve gerek Memâlik-i Mahrûse'de kâin bi'l-cümle gümrüklerde hükmü cârî olmak ve müddet-i mezkûrenin inkizâsına kadar mer'î ve mu'teber tutulup;

Çünkü emtia ve eşya-yı merkûmenin mürûr-ı zaman ile kıymetleri tefâvüt etmesi (farklılaşması) ihtimâline mebnî müddet-i mezkûrenin inkizâsından 6 ay evvel yani en sonraki 6 mâh⁴⁰ zarfında âher tarafeyn tarifinin tadil ve tecdidini talep etmeğe istihkâklı bulunmak ve müddet-i mezkûreyi 6 mâh mürûr edip de canibeynden biri tecdid-i tarifeyi istid'â etmediği halde müddeti 7 sene dahâ mümted olmak üzere Devlet-i Aliyye ile sefâret-i müşârün-ileyhâ beyninde verilen karar-ı resmî ve ol-bâbda müteallik buyrulan irâde-i seniyye mücebince işbu defter tanzîm ve terkîm ve imzâ olunmuştur. Fi ... sene 1278.⁴¹

³⁹ Bir tek Almanya defterinde "8 Mart".

⁴⁰ Son paragraftaki "6 ay" ifadesi İngiltere, Rusya, İtalya, Belçika, Hollanda, Amerika defterlerinde bulunur. Fransa, Danimarka, Almanya, İspanya, İsveç ve Norveç ile Avusturya defterlerinde ise "1 sene" olarak kayıtlıdır.

⁴¹ İmza tarihleri şu şekildedir: Fransa 3 Cemaziye'l-ahir, İngiltere 5 Cemaziye'l-ahir, Rusya 3 Şaban, İtalya 7 Şaban, Belçika 8 Şaban, Hollanda 27 Şaban, Amerika 29 Şaban, Danimarka 13 Ramazan, Almanya 19 Ramazan, İspanya 24 Ramazan, İsveç ve Norveç 25 Ramazan, Avusturya 20 Zi'l-kâde.

Ek 3: Sözlük⁴²

Aba	Yünden dokunmuş, çok sağlam, eskiden daha ziyâde küçük esnafın ve fakir kimselerin giydikleri potur, hırka, cepken, palto, terlik vb. şeyler yapılan, çoğunlukla deve tüyü renginde bir çeşit kaba kumaş, kaba çuha.”
Alaca	“Birkaç renkli iplikten dokunan, genellikle kırmızı zemin üzerine sarı çubuklu, Anadolu’da çok yaygın bir kumaş cinsi.”
Bâlin	“Kalın minder yastığı.”
Boğası	“Astarlık ince bez.”
Brokar	“Doğu işi olup daha sonraları batıya da yayılmış olan, sırma veya simle karışık dokunmuş makbul bir ipekli kumaş.”
Bürümcük	“Bükülmüş ham ipektan dokunan ince kumaş.”
Cılıkava	“Kurdun ense kısmından yapılan kürk.”
Çiriş	“Çiriş otu kökünün öğütülmesi sonucu elde edilen bir tozla yapılan yapıştırıcı mâcun, bir nevi tutkal”
Çit	“Yazma, basma gibi bir çeşit yerli kumaş, çit bezi.”
Çitari	“Bir ipek ve üç pamuk ipliğinden yol yol dokunan makbul bir kumaş çeşidi.”
Gezî	“Pamuk ve ipek karışımı sert ve hârelî makbul bir kumaş.”
Gülbahar	“Demir oksitleri ihtivâ eden açık kırmızı toprak boya”
Hakir	“Eskiden şalvar ve üç etek entârî yapmada kullanılan, işlemeli hissini verecek şekilde dokunmuş, sağlam ve kalın bir ipekli kumaş çeşidi.”
Ispavli	“Gemilerde kullanılan bir sicim çeşidi.”
Kalçın	“Çizme veya pabuç içine giyilen, düşmemesi için çok sık örülmüş olan veya aba yâhut meşinden yapılmış uzun konçlu çorap.”
Kamçıbaşı	“İpek kozasının, en üstünde bulunan, ince ve kalitesi düşük olduğu için kesilip ayrılan, toplandıktan sonra diğer ipek artıkları ile birlikte iplik gibi eğrilip bâzı kumaşların dokunmasında kullanılan kısmı.”
Kaytan	“İpek veya pamuktan yapılmış sicim.”
Kebe	“Çok kalın keçe.”
Kılabdan	“Eğirme çarkı ile pamuk ipliği veya ipek üzerine gümüş, altın, bakır vb. mâdenlerden çekilmiş çok ince tellerin sarılması sûretiyle yapılan ve dokumacılıkta, işlemecilikte kullanılan iplik.”
Kiriş	“Bâzı sazlarda kullanılan, hayvan bağırsağı veya sinirinden yapılmış tel”
Kitâbî	“Hindistan ve Şam’da dokunan nakışlı bir kumaş.”
Kolan	“Atın eyer ve semerini bağlamak için karnının altından geçirilerek bağlanan yassı bağ.”
Köfter	“Üzüm şırası ve nişasta ile yapılan bir çeşit pestil.”
Kuskun	“Hayvanın kuyruğunun altından geçirilerek eyere bağlanan kayış.”
Kutnu	“Elbiselerde ve daha sonra döşemelerde kullanılan, genellikle fes rengi zemin üzerine sarı çubuklu, pamuk ipliği karışık, atlas taklidi bir ipekli kumaş çeşidi.”
Lîka	“Mürekkap hokkalarına konulan ham ipek, lök.”
Meles	“Çok ince ipekli kumaş.”
Mismâr	“Çivi, mih.”
Muhayyer	“Ankara tiftik keçisinin kılından dokunan bir kumaş türü.”

⁴² Kelime anlamları şu sözlüklerden alınmıştır: (Ayverdi, 2010; Devellioğlu, 2011)

Nâfe	“Derisinden kürk yapılan hayvan postlarının karın altına gelen tarafı ve postun bu kısmından yapılmış kürk”
Nalça	“Daha fazla dayanması için ayakkabıların ökçesine takılan demir.”
Nardenk	“Nar, kızılılık, erik vb. meyvelerden yapılan ekşimsi pekmez.”
Saltamarka	“Yakasız, iliksiz, kolları bol, cepken biçiminde, kadife veya çuhadan bir nevi kısa ceket.”
Sevâyi	“Erkek ve kadın elbisesi ve şalvar yapılan bir çeşit ipekli kumaş.”
Şâlî	“Tiftikten yapılmış ince kumaş”
Şayak	“İplikleri verev dokunmuş, dayanıklı, sıcak tutan, özellikle esnaf ve köylü pantolon ve ceketini yapılan, çuhaya göre daha kaba yünlü kumaş.”
Tırşe	“Üzerine yazı yazılmak üzere özel şekilde hazırlanmış deri, parşömen, ak deri”
Tiryak	“Hayvânî, nebâtî ve mâdenî maddelerin karışımından meydana gelen, sancıya, öksürüğe, yılan ve akrep sokmasına, bâzı hastalıklara ve zehirlenmeye karşı kullanılan afyonlu mâcun, panzehir, antidot”
Üsküf	“Başlık, serpuş.”
Zağara	“Yaka üstüne konan kürk.”